

Fatwa

a právne stanoviská

Abdulwahab Al-Sbenaty

Fatwa

a právne stanoviská

Prvé vydanie 2021

Autor: JUDr. Abdulwahab Al-Sbenaty

©Abdulwahab Al-Sbenaty

www.koran.sk

ISBN: 978-80-570-3079-9

Obsah

Úvod.....	3
1. Fatwa – charakteristické črty	8
2. Príklad postupného nabaľovania sa obmedzení a povolení (príklad Ichtisalu).....	21
3. Existuje jeden výklad pre každú otázku alebo rôzne výklady, právne názory a fatwi?	36
4. Podstata sporu medzi konzervatívnym smerom a konzervatívnym učením v islame a smerom volajúcim po obrode a návratu k podstate	48
5. Záver	59
Použitá literatúra	60

Úvod

Žijeme v dobe, v ktorej vzdelávaníu dominujú elektronické médiá čím ďalej tým viac. Niekedy máme pocit, že sa tým všetko zrýchľuje a že sme zaplavení obrovským množstvom informácií, viac ako kedykoľvek predtým. Na strane druhej sa ale považuje za vítaná a užitočná možnosť prístupu k obrovskému množstvu informácií.

Z hľadiska nenáročného prístupu k publikáciám spojeným s islamským náboženstvom, sa za uplynulé desaťročie vykonalo toho veľmi veľa. V arabskom jazyku sú dostupné elektronické knižnice, ktoré obsahujú státisíce kníh z rôznych oblastí spojených s islamským náboženstvom. Obzvlášť sú cenné staré knihy, ku ktorým by sa čitateľ ťažko dostal nebyť toho, že niekto, kto knihu mal ju vyhotovil v elektronickej podobe a zverejnil, aby sa k nej ostatní záujemcovia mohli dostať. Takýmto spôsobom sa nám zachová obrovské množstvo kníh, ktoré by sa inak možno stratili (časť by sa opotrebovaním zničila a časť by ostala len v súkromných knižniciach).

Staré publikácie spojené s islamským náboženstvom nie sú dôležité len ako historický zdroj informácií. Sú dôležité aj preto, že z nich dodnes mnohé náboženské authority čerpajú pri tvorbe tzv. fatwi, ktorú možno charakterizovať ako nábožensko-právna norma. Fatwa je nábožensko-právny názor určitej authority na určitú konkrétnu právnu otázku. Skutočnosť, že ide o právny názor určitej authority znamená, že vo vzťahu ku

konkrétnej otázke môže existovať väčšie množstvo takýchto právnych názorov. Zdôrazňujem pritom, že ide o nábožensko-právny názor určitej autority aj preto, že jednoznačné záväzné nábožensko-právne normy nájdeme len v Koráne a sčasti v prorokovej tradícii a výrokoch. Dokonca aj vo vzťahu k prorokovej tradícii, sú ustálené ako všeobecne záväzné hlavne tie právne normy, ktoré sa týkajú náboženských úkonov. O ostatných jednotlivých nábožensko-právnych otázkach nájdeme už rôzne nábožensko-právne názory a stanoviská autorít, ktoré sa niekedy až diametrálne líšia. Jasným dôkazom toho je vznik známych právnych škôl muslimov - sunnitov (nehovoriac o iných právnych školách rôznych odnoží a špecifických skupín). Známe štyri právne školy vznikli v 2. až 3. storočí hižri¹ (približne 8-9 storočie gregoriánskeho kalendára). Ich vznik podnietil hlavne veľký rozmach štátu (Umejjovského a Abbásovského kalifátu) a potreba právnych noriem v omnoho širšom kontexte než bolo dovtedy. Pre uvedené a nasledujúce obdobie bolo okrem iného charakteristické to, že nevznikli len štyri právne školy, ale bolo ich omnoho viac. Zachovalo sa nám ale najviac písomných prác práve od nasledovníkov týchto štyroch škôl (smerov). Známe autority jednotlivých právnych škôl potom vydávali svoje nábožensko-právne stanoviská formou fatiaw. Tieto fatwi si štátna moc potom osvojovala a vyhlasovala ich za všeobecné záväzné právne normy upravujúce určité spoločensko-právne správanie obyvateľstva. Už z uvedeného je jasné, že mnohé fatwi boli vydávané na základe požiadavky štátnej moci. Tá bola v tých časoch, podobne ako to bolo v okolitých štátoch,

¹ Letopočet hižri je letopočet, ktorý muslimovia používajú a ktorý sa začal datovať od emigrácie proroka Muhammada z Mekky do Mediny. Ide o letopočet, ktorý sa riadi lunárnym kalendárom.

absolutistická, monarchistická. Takže štátna moc podporovala hlavne tie fatwi, ktoré boli z politického hľadiska jej naklonené.

Ak hovoríme o fatwách, musíme si uvedomiť jednu veľmi podstatnú charakteristickú črtu týchto fatiew, ktorou je ich naviazanosť na dobu v ktorej boli vydané. To znamená, že fatwa vychádza z určitých podmienok daných v dobe v ktorej bola vyslovená a je naviazaná na túto dobu a podmienok, ktoré v nej prevládali. Neznamená to, že nemusí byť užitočná aj pre neskoršie obdobie, ale znamená to, že v neskoršom období ju treba brať s ohľadom na skutočnosť, že vychádzala z podmienok, ktoré platili v čase jej vydania.

Uvedieme si jednoduchý príklad. V čase, keď sa objavili prvé vodovodné kohútiky, vyšlo mnoho fatwiev, ktoré zakazovali vykonávať wudu (umytie pred modlením) použitím vody z vodovodného kohútika. Bralo sa to ako niečo, čo je cudzie islamskému náboženstvu, tzv. bidaa (bidaa v ponímaní náboženských autorít je niečo, čo je nové, čo predtým v náboženstve neexistovalo a čo môže negatívne vplyvať na veriacich). Náboženské autority nasledujúce Hanafiovskú právnu školu, boli prvé, ktoré vydali fatwu, že vykonávanie wudu z vody z vodovodného kohútika nie je v protiklade s islamským náboženstvom. Nasledovníci ostatných právnych škôl najprv vydali fatwi v ktorých zakazovali vykonávať wudu z vody tečúcej z vodovodného kohútika, a až neskôr tieto svoje fatwi zmenili. Dnes sa nad tým pousmejeme, ale v tej dobe išlo o veľmi vážnu polemiku. Takže postupne sa fatwi právnych autorít iných právnych škôl zmenili a tie vydali fatwi, ktoré hovorili o prípustnosti vykonávania wudu použitím vodovodného kohútika. Tu sme sa dostali k jednej podstatnej myšlienke a skutočnosti. Nie všetky fatwi sa rušia a na ich miesto sa vydávajú nové. Niektoré sa nerušia, ale vydajú sa nové

s tým, že sa považuje tá novšia za platnú a nahrádza tú staršiu. Všetky sa ale pritom považovali za riadne vydané. To znamená, že ak by niekto dnes chcel zakázať vykonávanie wudu z vody tečúcej z vodovodného kohútika, siahne po fatwach, ktoré boli vydané v čase sporu o použití/nepoužití vody z vodovodného kohútika (ktoré boli medzičasom prekonané a nahradené inými) a bude nimi argumentovať. Fatwa bola vydaná riadne a vydali ju náboženské authority, ktoré sú možno dodnes v určitých oblastiach uznávané. Takže ak takúto starú fatwu začnete šíriť a máte k tomu aj dostatok finančnej a mediálnej podpory, môžete docieľiť to, že presvedčíte časť muslimov, že použitie vody z vodovodného kohútika nie je prípustné.

Je asi málo pravdepodobné, že keby dnes niekto začal presvedčať ostatných muslimov, že použitie vody z vodovodného kohútika nie je v súlade s islamským náboženstvom, že by uspel. Určite by neuspel napriek tomu, že by mal staré fatwi a stanoviská niektorých náboženských autorít. Sú ale iné právne stanoviska a fatwi, ktoré boli prijaté obdobným spôsobom, ale upravujú omnoho komplikovanejšie právne alebo nábožensko-právne otázky. U takýchto fatwiev je už pravdepodobnosť ich opätovného presadenia v dnešnej dobe omnoho väčšia a reálnejšia. Čím je otázka, ktorú fatwa upravuje komplikovanejšia a odbornejšia, o to je väčšia možnosť jej použitia dnes na manipuláciu s ľuďmi. Zvlášť, že realita dnešnej doby je taká, že sa riadnemu vzdelávaniu bežných ľudí v oblasti islamských vied nevenuje veľká pozornosť. Otvára sa tým priestor rôznym skupinám a politicky motivovaným názorovým prúdom, aby si presadzovali svoje myšlienky a zámery a podporili ich stanoviskami, ktoré sú staré alebo často aj vytrhnuté z kontextu doby v ktorej boli vydané.

Ďalší problém, ktorý je spojený s fatwami súvisí, ako som už uviedol, práve s dobovou previazanosťou fatwi. Tá vychádza: a) z podmienok, ktoré boli dané v čase jej vydania, a súčasne b) z určitej situácie, ktorá si vyžiadala jej vydanie. Neexistuje fatwa, ktorá by bola vydaná bezdôvodne. Fatwa bola a je vydávaná ako reakcia na konkrétnu situáciu v konkrétnom čase.

Ako som uviedol, fatwa bola nástrojom tvorby práva a právnych noriem v štátoch, kde bol právny systém vo svojej podstate kreovaný v súlade s islamským náboženstvom.

Zvyklo sa, hlavne v západnej literatúre, hovoriť o islamskom impériu, islamskom sultanáte, islamskom štáte a pod. Ak tieto názvy konfrontujeme s historickou realitou, zistíme, že v minulosti sa takmer žiaden väčší štátny útvar nepomenoval ako „islamský“. Je tomu tak napriek tomu, že tieto štátne útvary vo svojich právnych systémoch vychádzali z veľkej časti z islamského náboženstva a postupom času (ako islamské právo rástlo) aj z islamského práva. Je to otázka na zamyslenie sa, prečo tomu tak bolo, a ponechám na čitateľa, aby sa pokúsil nájsť na to vlastnú odpoveď.

Abdulwahab Al-Sbenaty

1. Fatwa – charakteristické črty

Aby sme lepšie pochopili, čo fatwa znamená, pokúsime sa si priblížiť význam tohto pojmu a jeho charakteristické črty.

V prvom rade si treba uvedomiť, že systém islamského práva je založený na diverzite. Rozmanitosť tohto systému vychádza a vychádza hlavne z toho, že má jeden základ, ale výsledné efekty – právne normy, sú rôznorodé. Inak povedané, z jednotného základe vychádzajú právne normy, ktoré v sebe odrážajú realitu v určitom čase a na určitom mieste a tým sa tieto právne normy môžu v závislosti od tejto reality viac alebo menej líšiť.

Pri objasňovaní obsahu pojmu fatwa, budem vychádzať aj z toho, ako tento pojem opísali niektoré známe authority muslimov – sunnitov, hlavne tie authority, ktoré sú častokrát označovaná aj ako konzervatívne alebo salafistické authority muslimov – sunnitov. Uvediem aj dobu v ktorej žili, aby bolo jednoduchšie si predstaviť v akých spoločensko-politických podmienkach žili.

Al-nawawai (celým menom Abú Zakaraja Jahja Bin Šaraf Al-huzámi Al-nawawi Al-šafii) vo svojej knihe Pravidlá fatwí² uviedol na str. 13: „Ifṭa (vydávanie fatiew³) je veľmi

² Abú Zakaraja Jahja Bin Šaraf Al-huzámi Al-nawawi Al-dimašqi, Pravidlá fatwí, Al-mufti a Al-mustafti, vydavateľstvo Dár Al-fikr, prvé vydanie 1988.

³ Poznámka autora. Texty v zátvorkách sú pridané autorom na objasnenie významu.

dôležitá vec. Má svoju veľkú pozíciu a prednosti. To preto, že mufti (ten, kto fatwu vydáva) je dedičom prorokov (p.)⁴ a určuje to, čo je (pre muslimov) potrebné v nevyhnutnej miere (fard kifája), je však (mufti) vystavený aj omylu. Preto povedali (iní učenci), že mufti podpisuje v mene Boha.“ Koniec citácie. Al-nawawi žil v rokoch 1233-1277 gregoriánskeho letopočtu. Patril medzi významných predstaviteľov šafiiovskej právnej školy. Na uvedenej definícii fatwi si môžeme všimnúť tri základné prvky. Prvý, že definícia hovorí o tom, že mufti je dedičom prorokov, t.j. zastupuje ich, koná a kráča po ich stopách. Druhý, že mufti je vystavený omylu. Tretí, že mufti podpisuje v mene Boha, t.j. vydáva fatwi v intenciách toho, čo Boh určil.

Al-nawawi ohľadom fatwi ďalej uviedol: „Učenec je na pozícii medzi Bohom a jeho stvorenými, nech si preto dáva pozor, ako medzi nich vstupuje.“

Al-nawawi ďalej povedal: „Abdulrahmán Ibn Ebí Lejla povedal: Zastihol som za svoj život takmer stodvadsať Ansárov (prvých muslimov, ktorí pochádzali z Mediny a podporili proroka Muhammada, keď do nej emigroval z Mekky) z radov spoločníkov posla božieho (Muhammada). Keď bol niekto z nich opýtaný na nejakú záležitosť (aby povedal o nej svoje právne stanovisko), odkázal na iného (aby ten o nej rozhodol), ten odkázal na ďalšieho a ten na ďalšieho, až sa vrátila späť k tomu prvému (ktorý bol na ňu pôvodne opýtaný).“ Koniec citácie. Každý z prorokových spoločníkov sa vyhýbal dať stanovisko na danú otázku z obavy, aby nepovedal niečo, čo by nebolo správne. Preto odkázal na iného, aby sa ho šli spýtať v domnení, že ten toho viac pozná a je kvalifikovanejší. Takto sa to točilo a každý odkazoval na iného, až sa to vrátilo k tomu

⁴ (p.) znázorňuje skratku vety Požehnanie Božie a mier nech ich sprevádza.

prvému a ten sa musel nakoniec vyjadriť, aký je jeho právny názor na danú vec. Al-nawawi ďalej pokračoval: „Nik z nich (prorokových spoločníkov) nepovedal nič bez toho, aby si predtým neželal, keby ho toho jeho brat ušetril. Nik z nich nebol spýtaný na právne stanovisko (fatwu) bez toho, aby si predtým neželal, keby ho toho jeho brat ušetril.“ Koniec citácie. Báli sa do takej miery, aby nechtiac nepovedali čokoľvek, čo by nebolo v súlade s tým, čo Boh uložil, že si želali, keby to niekto iný za nich vybavil alebo rozhodol.

Al-nawawi ďalej uviedol: „Ibn Mesud a Ibn Abbas (dvaja známi prorokovi spoločníci) povedali: „Ten, kto vysloví právne stanovisko (fatwu) vo všetkom na čo je opýtaný, nemôže byť nič iné než blázon.““

Al-nawawi ďalej spomenul: „Atá Bin Al-saeb (učenec z druhej generácie muslimov, ktorí už proroka Muhammada nezastihli) povedal: „Zastihol som ešte ľudí, ktorí keď by bol niektorý z nich spýtaný na niečo (aby povedal svoj právny názor - fatwu), odpovedal a pritom sa triasol (od strachu).““ Koniec citácie. Z tejto citácie je zrejmé, do akej miery sa obávali povedať svoj názor o nábožensko-právnej otázke na ktorú by boli opýtaní.

Al-nawawi vo svojej knihe ďalej uviedol jedno podstatné svedectvo. Napísal: „Ibn Abbás (prorokov spoločník) a Muhammad Bin Ažlan povedali: „Ak by učenec už zabudol hovoriť slovo „neviem“, zasiahne sám seba na smrteľnom mieste.““ Koniec citácie. Chceli tým povedať, že ak učenec povie svoj právny názor na akúkoľvek otázku na ktorú je opýtaný a nepripustí, že by niečo nevedel, tak sa dopustí smrteľného prehrešku sám voči sebe, pretože jeden človek

nemôže vedieť všetko, preto by nemal vyjadrovať odborné stanoviská o všetkom na čo je opýtaný.

Al-nawawi ďalej uvádza: „Málek (zakladateľ málekovskej právnej školy) bol niekedy opýtaný až na päťdesiat právnych otázok, ale nezodpovedal ani jednu z nich. Hovorieval: „Ak niekto vyjadrí svoj názor na niektorú otázku, mal by predtým než ho vysloví myslieť na raj a peklo, ako sa zachrániť (pred peklom) a až potom by mal odpovedať.“ Málek bol opýtaný na jednu právnu otázku a on odpovedal: „Neviem.“ Nato mu bolo povedané: „Veď je to ľahká a nenáročná otázka!“ V tom sa rozhneval a povedal: „V otázkach poznania a vedy nie je nič čo by bolo nenáročne.““ Koniec citácie

V svojej knihe Al-nawawi ďalej uvádza: „Abú hanifa (zakladateľ hanafiovskej právnej školy) povedal „Nebyť obavy pred Bohom najvyšším, že by sa poznanie vytratilo, nebol by som vyslovil žiadnu fatwu; oni (tí, ktorí sa pýtajú) získajú úžitky z nej a ja budem niesť bremeno z toho (či som sa správne vyjadril alebo nie).““ Koniec citácie

Napriek tomu, že kniha Al-nawawiho je vcelku zaujímavá, nie je príliš rozsiahla.

Len na ilustráciu, ku ktorej sa vrátíme neskôr, vyhl'adal som, čo sa píše o pojme fatwa na tých internetových stránkach, ktoré sú považované, že patria do konzervatívneho prúdu muslimov - sunnitov. Na web stránke ar.islamway.net⁵, napísal Zulkifl Muhammad Al-bakri, federálny mufti Malajzie, o pojme fatwa dlhší článok v ktorom uviedol niektoré citácie, ktoré som vyššie uviedol z knihy Al-nawawiho. Avšak v samotnom úvode článku uviedol citáciu v ktorej citoval Al-nawawiho ohľadom

⁵ <https://ar.islamway.net>

fatwi takto: „Imam Al-nawawi, nech ho Boh zahrnie milosťou, povedal vo svojej knihe Pravidlá fatwi: Učenci povedali, že mufti podpisuje v mene Boha.“ Koniec citácie. Al-bakri pri citácii vynechal, že mufti určuje to, čo je potrebné v nevyhnutnej miere (čiže nemusí sa vyjadriť ku všetkému), ale hlavne vynechal to, že mufti je vystavený omylu. Citoval iba jednu vetu v ktorej je uvedené, že mufti podpisuje v mene Boha, čo samozrejme bez zvyšku citácie, dáva úplne iný význam. Na web stránke islamonline.net⁶, uverejnil autor článku Masúd Sabri, dlhý článok o fatwe, ale už v ňom necitoval takmer žiadnu citáciu zo starších zdrojov, ani nič z toho, čo sme si uviedli. V článku sa sústredil hlavne na pojem a podmienky fatwi a muftiho, pričom dôraz položil na to, že mufti plní v spoločenstve muslimov úlohu za proroka, pretože učenci sú dedičmi prorokov (v zmysle, že dedia po nich poznanie a odovzdávajú ho ďalej). Autor potom uviedol niekoľko citácií od novodobých autorov, ktoré sa už do veľkej miery zhodujú s ním uvedenou definíciou. Takže autor prvého článku vyzdvihol citáciu, že mufti podpisuje v mene Boha a autor druhého článku vyzdvihol, že mufti plní úlohu za proroka, pretože učenci sú dedičmi prorokov. Z uvedeného je badateľné, ako chápali postavenie a funkciu muftiho v prvom storočí po smrti proroka Muhammada, ako ju chápali v neskoršom období a ako sa chápe u mnohých v dnešnej dobe.

O tom, aké sú charakteristické črty muftiho, aké podmienky sa majú v ňom nachádzať, aké sú podmienky a charakteristické črty fatwi, o tom nájdeme veľké množstvo publikácií. Čím novšia publikácia, o to sú podmienky prísnejšie a početnejšie. Základné rozdiely, ktoré si ale môžeme všimnúť medzi obdobím prvého storočia hižri (storočie v ktorom žil

⁶ <https://islamonline.net>

prorok Muhammad a jeho spoločníci) a nasledujúcich storočí, možno stručne zhrnúť do nasledujúcich bodov:

1. **Pojem fatwa.** Pojem fatwa a tým aj jej definícia boli spočiatku jednoduché. Išlo o vyjadrenie nábožensko-právneho názoru na určitú náboženskú alebo právnu otázku. Postupom času sa ale tento pojem a táto definícia rozširovali a komplikovali. Bolo tomu hlavne z jedného podstatného dôvodu, a to, že právo bolo priamo kreované v spojení s náboženstvom. V prvých storočiach toto spojenie obohacovalo štát a právny systém.

Domnievam sa ale, že toto spojenie neskôr náboženstvu viac uškodilo než pomohlo. Totiž s riadením štátu je spojená moc a tá potrebuje nástroje, ktorými riadi štát a ktorými bude mať priamy vplyv na obyvateľstvo. Tým sa do odvođených ustanovení náboženstva dostávali aj prvky slúžiace štátnej moci a politike. Samozrejme s týmto mojím záverom nebudú všetci súhlasit', ale práve o tom je rôznorodosť názorov.

2. **Podmienky, ktoré sa majú nachádzať v osobe muftiho.** Spočiatku boli podmienky, ktoré by mal spĺňať mufti – osoba, ktorá vyjadruje náboženské alebo nábožensko-právne stanovisko, jednoduché. Spočivali hlavne v tom, aby bol mufti muslimom, plnoletým, spravodlivým a aby bol známym svojou bohabojnosťou a rozumným uvažovaním. Postupom času sa ale tieto podmienky rozširovali. Pridali sa k nim napríklad znalosť šarii a fiqhu. V určitom historickom období s k nim pridala podmienka nasledovania určitej konkrétnej náboženskej autority alebo právnej školy, a iné. Spojenie štátnej moci, teda práva, s náboženstvom, dokladuje aj skutočnosť, že funkcia muftiho bola spojená zväčša s funkciou hlavného sudcu a v nižších inštanciách s funkciou sudcu. Hlavný sudca sa tak

nazýval rôzne napr. Hlavný mufti (Al-mufti Al-azam), Sudca sudcov (Qádi Al-qudát).

Tu je potrebné sa zmieniť o tom, že plynutím času sa hromadili názory a stanoviská jednotlivých autorít a sudcov z minulosti. Často sa hovorí o hlavných štyroch právnych školách, ale to neznamená, že neexistovali aj iné. Bolo ich mnoho a podobne, ako tomu bolo v prípade hlavných právnych škôl, právne názory a stanoviská ostatných škôl sa s nimi mohli stretnúť v niektorých otázkach a diametrálne sa od nich vzdialiť v iných. To znamená, že aj orientácia v týchto právnych stanoviskách bola čím ďalej náročnejšia, pretože tvorba práva pokračovala a pokračuje neustále, keďže musí reflektovať nové spoločenské potreby. Jedným z hlavných nástrojov tvorby práva bola analógia. To vytvorilo potrebu poznať predchádzajúce právne stanoviská nábožencko-právnych autorít a ich argumentáciu. To v dôsledku viedol k postupnému vytvoreniu rôznych vedných disciplín zameraných na výuku uvedených právnych stanovisk a poznatkov s tým spojených. Nakoniec sa zriadili rôzne školy a univerzity, ktoré tieto vedy a náuky začali vyučovať a osoba muftiho sa stala spravidla (nie vždy) späť so získaním diplomu z takejto školy alebo univerzity.

Ako som už uviedol, osobne si myslím, že v spojení náboženstva s právnym systémom, náboženstvo strácalo tú svoju jednoduchosť v ktorej bola jeho krása v čase proroka Muhammada a nasledujúcom období. Islamské náboženstvo je od svojho počiatku spojené s právom, spoločnosťou a štátom ako takým. Osobne si ale myslím, že má byť smerodajným prameňom celého právneho systému a nie jeho súčasťou. To znamená, že má štátu a právnemu systému určovať základné zásady a princípy fungovania a nie byť priamou súčasťou právneho systému. Toto spojenie bolo veľmi dobré a užitočné

pokiaľ boli štát a spoločnosť jednoduché a vzájomné vzťahy neboli príliš komplikované. Neskôr sa toto spojenie stalo skôr príťažou pre náboženstvo. To, čo som uviedol znamená v praxi, že priame spojenie náboženstva s právnym systémom viedlo k tomu, že samotné náboženstvo sa začalo podriaďovať systému tvorby právnych noriem, ktorý bol plynutím času čoraz komplikovanejším. Takýmto spôsobom sa aj o jednoduchých náboženských otázkach viedla dlho siahla diskusia medzi rôznymi autoritami a nasledovníkmi rôznych právnych škôl, nasledovaná fundovanou a rozsiahlou argumentáciou, ktorá bola aj pre vzdelaného človeka už náročná. Z hľadiska právnej vedy išlo o právne diskusie, použitie právnych nástrojov, logiky, interpretácie a pod., ktoré boli podľa mňa niekedy na vyspelejšej úrovni než je tomu dnes. Ale náboženstvo ako také to zahlcovalo a robilo ho komplikovaným, čo v dôsledku viedlo k tomu, že len určitá skupina ľudí (muftiovia a učenci) boli tí, ktorí určovali ľuďom, čo od nich ich náboženstvo vyžaduje a ako sa majú správať, resp. ak im niečo nie je jasné, oni sú tí oprávnení to vysvetliť a zaujať k tomu stanovisko. Veľmi výstižne by sa to dalo vysvetliť na príklade používania vodovodného kohútika, ktorý sme si uviedli. Právna diskusia a argumentácie strán za a proti jeho použitiu by sa vyrovnali akejkoľvek odbornej právnej diskusie v súčasnej dobe. Ale z náboženského hľadiska išlo, podľa mňa, o nepodstatnú záležitosť, ktorej sa nemuselo vôbec venovať toľko námahy, času a emócií. Doba v ktorej sa ale táto právna diskusia viedla, si to žiadala. Ešte lepšie si to neskôr vysvetlíme na príklade ichtisálu (ichtisál znamená umytia celého tela po jeho znečistení).

3. **Podmienky vyslovovania fatwi.** Ako som už uviedol, prví muslimovia sa vyhýbali ako sa len dalo vydávanie fatiew. Báli sa, že by sa dopustili veľkého prehrešku, ktorý by ich

sprevádzal až do súdneho dňa. Zvlášť dbali na to sa vyhýbať používaniu slov dovolené (halal) a zakázané (haram). Ani Ibn Abbás nebol na tom inak. Raz sa jeden muž spýtal Ibna Abbása: „Čo hovoríš o spievaní? Je dovolené – je halal alebo zakázané – haram?“ Ibn Abbás odpovedal: „Nepoviem o ničom, že je zakázané – haram, iba ak by to bolo spomenuté v knihe božej (Koráne) výslovne, že je to zakázané – haram.“ Muž povedal: „Znamená to, že je to halal – dovolené?“ Ibn Abbás odpovedal: „Nepoviem o ničom, že je dovolené – halal, iba ak by to bolo spomenuté v knihe božej (Koráne) výslovne, že je to dovolené – halal.“ Ibn Abbás sa potom pozrel na muža a videl na jeho tvári, že ostal zmätený, preto mu povedal: „Keď v súdny deň príde pravda a nepravda, na ktorej strane bude stáť spievanie?“ Muž odpovedal: „Na strane nepravdy.“ Ibn Abbás mu na to povedal: „Už môžeš odísť, sám pre seba si vyslovil fatwu (odpovedal si sám sebe).“ Nejdí mi na tomto mieste o to, aby som rozoberal otázku, či je spievanie zakázané alebo nie. Ide mi o to poukázať na skutočnosť, že Ibn Abbás jasne povedal, že čo nie je jednoznačne zakázané v Koráne, nebude o tom hovoriť, že je to haram - zakázané a čo nie je jednoznačne povolené v Koráne, nebude o tom hovoriť, že je to halal - povolené. Takéto niečo nájdeme u mnohých spoločníkov proroka Muhammada, ktorí žili po jeho odchode z tohto života. Tí si uvedomovali, akú obrovskú váhu majú uvedené dve slová (halal a haram) a aká zodpovednosť z nich vyplýva. Táto obrovská zodpovednosť nespočívala len v tom, že by vyslovili určitý právny názor, ale aj v tom, ak by ďalej prezentovali a šíрили právny názor, ktorý by niekto iný povedal. Totiž, ak by takýto právny názor alebo stanovisko, ktoré povedal niekto iný, ďalej prezentovali a verejne sa s ním stotožňovali, znamenalo by to, že ho sami zastávajú, čo v dôsledku znamená, že zaň nesú určitú mieru zodpovednosti, či už je správne alebo nesprávne.

Od určitého historického obdobia, akoby ľudia zabudli na uvedenú skutočnosť. Zabudli na odkaz proroka Muhammada a prvých muslimov, ktorí sa báli narábať s oboma slovami halal a haram. Prví muslimovia vždy hovorili, že halal je len to, čo Boh v Koráne výslovne povolil a haram je len to, čo Boh v Koráne výslovne zakázal. Mimo toho používali iné slová a slovné spojenia, ako napr. myslím si, môj názor na to je taký a taký, prikláňam sa k tomu, že .., atď. Uvedené dve slová (halal a haram) majú veľmi veľkú váhu, postupne sa ale ich váha degradovala na takú úroveň, že ich muslimovia používajú veľmi často, ale hlavne tam, kde by sa vôbec nemali používať. Neuvedomujú si pritom, že nesú svoj diel zodpovednosti za to, ako a kde ich používajú.

4. **Vyzdvihovanie osobností.** Jedným zo sprevádzajúcich znakov stavu, ktorý som opísal je, že sa začal klásť väčší dôraz na osobu – osobnosť, než na poznanie, ktoré so sebou takáto osoba prináša. To je zrejme aj dôvod, prečo sa napríklad pri citácii definície muftiho federálnym muftim p. Al-bakrim, nezmieňuje o tom, že mufti je pri svojich úvahách vystavený omylu. Takýmto spôsobom – vyzdvihovaním osobností sa akoby zastrel ľudský faktor, t. j. možnosť omylu pri ich činnosti. Na strane druhej, ak by mufti v akejkol'vek svojej úvahe vybočil od zaužívaného smeru, je spolu so všetkým, čo v živote vykonal a povedal (vrátane toho dobrého), spochybnený. Klásť dôraz na osobnosť nie je zlá vec, pretože sa tým zvyčajne zvýrazní pred ľuďmi prínos určitej osoby (či už v pozitívnom zmysle alebo negatívnom zmysle). Dôležitejší je však obsah toho, čo takáto osoba prináša, poznanie a myslenie, ktoré prezentuje. S vedomým toho, že každý človek je omylný a nech by sa akokoľvek snažil, určite sa dopúšťa omylov, je potrebné pristupovať aj k učencom a k ich názorom a stanoviskám. Vziať

si z nich to, čo sa javí byť v súlade so základným prameňom islamu a so základnými zásadami islamu a zvyšok brať ako niečo s čím sa nemusíme stotožniť, ale obohatí to naše myslenie a rozhl'ad. Ono je všeobecnou pravdou a pravidlom, že ak „nalinkujete“ určitý smer myslenia a náboženských a právnych noriem, odpadá vám povinnosť sa zaoberať podstatou, dôvodnosťou a prameňmi týchto noriem a časom bude ľuďom stačiť už len vedomie a presvedčenie o tom, že niečo je správne, pretože to tak povedali tí, ktorí boli pred nimi. Prestáva sa človek zaoberať už pôvodom určitého ustanovenia a postačí si len s presvedčením o tom, že je to správne. Pred takýmto spôsobom zľahčovania vecí upozorňovali napr. aj zakladatelia právnych škôl (muslimov - sunnitov) a kodifikátori zbierok tradície po prorokovi Muhammadovi. Upozorňovali na to konajúc hlavne v intenciách toho, ako sa vyjadrovali prví muslimovia. Všetci kládli dôraz na to, že ak ich niekto chce citovať alebo sa s nimi stotožniť, mal by sa oboznámiť s tým, odkiaľ to, čo povedali, prevzali. Tak napríklad Abú Hanifa (zakladateľ Hanafiovskej právne školy) povedal: „Nenáleží nikomu, aby sa opieral o to, čo sme povedali, kým nebude poznať odkiaľ sme to vzali.“ Jeden z učencov Abú Hanifi k Abú Hanifovi chodieval a písal, čo Abú Hanifa hovoril. Abú Hanifa mu na to raz povedal: „Beda ti Jaqúb! Nepíš všetko, čo odo mňa počuješ, pretože dnes môžem vyjadriť stanovisko a zajtra ho zanechať. Zajtra môžem vyjadriť stanovisko a pozajtra ho zanechať.“ Malek (zakladateľ Malikovskej právnej školy) povedal: „Ja som len človek, ktorý sa pomýli alebo sa trafi. Zvažujte to, čo som povedal. To, čo by bolo v súlade s Knihou (Koránom) a tradíciou (proroka Muhammada), tak to si vezmite a to, čo by nebolo v súlade s Knihou a tradíciou, to zanechajte.“ Al Šafii (zakladateľ Šafiiovskej právnej školy) povedal: „Ak by ste našli v mojej knihe niečo iné než aká bola tradícia posla

božieho (Muhammada), tak nasledujte tradíciu posla božieho a zanechajte to, čo som povedal.“ Ibn Hanbal (zakladateľ Hanbalovskej právnej školy) povedal: „Neopakuj po mne, neopakuj ani po Malekovi, Al-šafiiovi, Al-avzáiovi a ani po Al-sawriho, ale ber (poznatie) odtiaľ odkiaľ ho oni vzali.“

Na lepšie pochopenie toho, čo sa myslí tým klásť dôraz na osobu niekoho a nie na poznanie, názory a stanoviská, ktoré prináša, si uvedieme jeden príklad (pričom tých príkladov je mnoho). V roku 2010 šejch Adel Bin Salem Al-kalbani vydal fatwu v ktorej povedal, že spievanie a dokonca spievanie sprevádzané hudbou je halal – dovolené, pretože nie je žiaden jasný a jednoznačný dôkaz toho, že je haram – zakázané. Nejdem sa na tomto mieste zaoberať otázkou spievania, ale samotnou udalosťou. Toto vyjadrenie spôsobilo taký rozruch, že sa o ňom roky písalo. Dovtedy veľmi vážená autorita šejch Al-kalbani, bol následne označený rôznymi prívlastkami aj zo strany iných významnejších autorít. Neskôr svoju fatwu šejch Al-kalbani spresnil tak, že to, čo povedal platí za predpokladu, že nejde o spev, ktorý sa prieči ostatným zásadám náboženstva a nezobrazuje klipy v ktorých sú nahé telá. Al-kalbáni dodal, že on osobne, ani nikto z členov jeho rodiny hudbu ani spev nepočúvajú, ale považoval za potrebné a spravodlivé túto otázku uviesť na správnu mieru, keďže sa o tejto otázke stále vedú dlhé debaty. Šejch Al-kalbai patril a stále sa radí do konzervatívnejšieho krídla náboženských autorít v Saudskej Arábie. Bol a je uznávanou náboženskou autoritou. Zastával post hlavného imáma Posvätnej mešity v Mekke, je významným muqriom (učencom, ktorý dobre a naspamäť ovláda Korán v arabskom jazyku a verejne ho prednáša pri rôznych udalostiach) a v čase, keď túto svoju fatwu a právny názor vyjadril bol aj imámom a kazateľom mešity Al-muhejsen. Inak povedané, išlo

o známu a váženú osobnosť a autoritu. Z tejto svojej pozície vyhlásil, že vo vzťahu k spevu a hudbe nenašiel žiadne ustanovenia v Koráne alebo v „dôveryhodnej“ prorokovej tradícii, ktoré by podporovali zákaz spevu a hudby (samozrejme s dôrazom na ostatné základné zásady náboženstva). Položil dôraz pritom na slovo „dôveryhodné“ poukazujúc na obvykle citované výroky v tomto smere, ktoré sú pripisované prorokovi Muhammadovi. Vlna kritiky, ktorá sa voči nemu zdvihla v konzervatívnych kruhoch bola v prvom rade preto, že vybočil z „nalinkovaného“ vopred určeného smeru a povedal svoj právny názor na otázku, ktorá mu bola položená. Tento právny názor vyslovil na základe svojho doterajšieho štúdia a poznatkov, ktoré počas svojho života získal. Nie je pritom potrebné zdôrazniť, aké vysoké vzdelanostné, mravné a iné predpoklady musel splniť, aby sa stal imamom a kazateľom v mešite v Saudskej Arábii, nehovoriac o tom v Posvätej mešite v Mekke, čo sa dostáva len vybraným významným ľuďom. Od momentu, keď Al-kalbani svoj právny názor (fatwu) vyjadril, stal sa v podstate zo dňa na deň neakceptovateľný v konzervatívnych kruhoch a čelil rôznym slovným útokom na svoju osobu. Pritom nebol ani prvým ani posledným, kto sa k tejto otázke v tomto zmysle vyjadril. K tomuto príkladu sa ešte vrátíme pri objasňovaní rozdielu medzi konzervatívnym smerom a smerom vyzývajúcim k obrode náboženského učenia v islame.

2. Príklad postupného nabaľovania sa obmedzení a povolení (príklad Ichtisalu).

Ako som sa už skôr zmienil, priame spojenie náboženských noriem s právnymi normami bolo na jednej strane užitočné, ale na strane druhej ubralo náboženstvu na jeho jednoduchosti, ktorou sa vyznačuje islam od začiatku. Všetko je jasné a jednoduché, žiadne komplikované alebo nejasné obrady. Časom sa ale pod vplyvom hlavne vied vzniknutých v súvislosti s právom, začalo všetko komplikovať. To viedlo k tomu, že miesto toho, aby si každý muslim vedel zodpovedať väčšiu časť otázok, ktoré sa môžu vyskytnúť v súvislosti s praktizovaním náboženstva, ostal odkázaný na určitých jednotlivcoch, na autoritách, ktoré ovládajú spleť právnych diskusií a stanovísk. Uvedieme si príklad na úprave ichtisalu.

Ichtisal (alebo khusl) je umytie tela, ktoré muslim vykonáva hlavne po pohlavnom styku (muž a žena) a žena po skončení menštruácie (ostatným zriedkavejším prípadom, kedy sa má ichtisal vykonávať, sa tu nebudeme venovať). Zjednodušene povedané, po uvedených činnostiach si treba umyť celé telo. Základná úprava ichtisalu je obsiahnutá v Koráne v znameniach (veršoch) 4:43 a 5:6. Tie určujú:

4:43: Vy, ktorí ste uverili, nepristupujte k modleniu, keď ste opití, až kým nebudete vedieť, čo hovoríte, a ani nečistí, jedine ak by ste boli na cestách, až kým sa neumyjete. A ak by ste boli chorí alebo na cestách alebo by niekto z vás prišiel z miesta

vykonania potreby alebo by ste sa dotýkali žien a nenašli by ste vodu, tak vykonajte tajammom z čistého povrchu tak, že si obtrieť svoje tváre a ruky. Veď Boh je prepačujúci a odpúšťajúci.

5:6: Vy, ktorí ste uverili, ak by ste vstali, aby ste sa modlili, umyte si svoje tváre, svoje ruky po lakty, mokrymi rukami si obtrieť hlavy a nohy po členky. A ak by ste boli znečistení, tak sa očistite. Ak by ste boli chorí alebo na cestách alebo by niekto z vás prišiel z miesta vykonania potreby alebo by ste sa dotýkali žien a nenašli by ste vodu, tak vykonajte tajammom z čistého povrchu tak, že si obtrieť svoje tváre a ruky oň. Boh vám nechce spôsobiť úzkosť, ale chce vás očistiť a dovŕšiť Svoj dar vám daný, azda budete vďační.

Obe znamenia hovoria o nečistote, pritom kladu dôraz na otázku fyzickej čistoty. Z hľadiska čistoty, islamské náboženstvo pozná tri druhy očistenia. Prvý sa nazýva ichtisal (alebo khusl), druhý wudu (niekedy sa prepisuje aj ako vudu) a tretí tajammom. Ichtisal sa vykonáva najmä v prípade, ak by došlo k pohlavnému styku medzi manželmi, ak by došlo k výronu semena alebo po skončení menštruácie u ženy.

Jedna z najznámejších zbierok výrokov a tradícií po prorokovi Muhamadovi je Sahih Al-buchari – Zbierka Al-buchariho. Z tejto zbierky si uvedieme niekoľko výrokov týkajúcich sa ichtisalu.

248. Ajiša, manželka proroka (Muhammada) povedala, že keď chcel prorok vykonať khusl od žanábi⁷, tak najprv si umyl ruky, potom vykonal wudu, ako keby sa umýval na

⁷ Žanába je znečistenie po výrone mužského ejakulátu. Ten, kto sa tak znečistí sa nazýva žunob.

modlenie, potom vložil prsty do vody a rozčesal si nimi (mokrými rukami) korigenky vlasov, potom si trikrát nalial na hlavu vodu, ktorú si nabral oboma rukami a potom si obliat ňou (vodou) celú kožu.

249. Majmúna, prorokova manželka, povedala: Posol boží vykonal wudu akoby sa chcel modliť, ale bez toho, aby si umyl nohy. Potom si umyl svoj pohlavný orgán a miesta okolo, ktoré boli znečistené. Potom si nalial vodu na seba a následne si posunul nohy a umyl si ich. Takto sa umýval v prípade žanábi.

251. Abá Salama povedal: Vošiel som spolu s Ajišiním bratom k Ajiše a jej brat sa ju spýtal, ako prorok vykonával khusl. Ona si vyžiadala nádobu s kapacitou asi jedného sáau (2,5 litra), vykonal khusl a pritom si naliala voda na hlavu; pričom bol medzi nami a ňou závoj⁸.

Uvedené predstavuje tri základné výroky podľa ktorých sa opisuje spôsob vykonania ichtisalu (khuslu).

To znamená, že znamenania Koránu určili, že v prípade, ak by bol niekto znečistený hlavne po pohlavnom akte alebo výrone z pohlavného orgánu (a žena po skončení menštruácie), potom si musí umyť celé telo. Každému je jasné, čo znamená slovo umyť si celé telo. Výroky dvoch manželiek proroka Muhammada, Ajiši a Majmúni, potom objasnili muslimom, keď sa na to neskôr pýtali, ako prorok vykonával ichtisal. Takže zjednodušene povedané muslim si najprv umyje vodou svoj pohlavný orgán, ktorý je znečistený, miesto okolo neho, potom si umyje celé telo tak, že začne od hlavy dole. Pokiaľ si vodu nalieva na telo, potom si ju na každú časť tela naleje trikrát po sebe. Podstata ichtisalu je, aby bol muslim čistý. Prorok pritom

⁸ Ajiša im vysvetľovala, ako sa khusl (ichtisal - očistenie) vykonáva.

používal 2,5 litra vody na vykonanie ichtisalu. To znamená, umyl sa, ale pritom šetril vodou. Takže možno povedať, že 2,5 litra vody je v prípade dostatku vody najmenšie množstvo na vykonanie ichtisalu. Nespomína sa pritom použitie mydla, čo znamená, že to nie je povinné.

Ichtisal možno urobiť jednoducho, rýchlo a s použitím minimálneho množstva vody, pričom sa spomína použitie len čistej vody. Takto vysvetlený spôsob ichtisalu je zrozumiteľný a zvládnuteľný kýmkoľvek bez potreby dopytovania sa žiadnej autority o spôsobe jeho vykonania alebo iných detailoch. To bol zrejme aj zámer Ibn Abbasa pri vysvetľovaní už uvedenej otázky, či je spievanie dovolené alebo zakázané. Nepovedal priamo nič, pretože nemohol to potvrdiť ani vyvrátiť, ale nechal to na samotnom mužovi, ktorý sa na to pýtal, aby sám zvažil, čo si o tom myslí. Učil ho myslieť a spoliehať sa na seba.

Niektoré právne otázky, ktoré sa dnes vyskytujú sú určite komplikované a je potrebné, aby k nim učenci zaujali svoje stanoviská a tie podopreli a riadne odôvodnili. Ide napríklad o otázku umelého oplodnenia, odpojenia klinicky mŕtvych od pomocných prístrojov a pod. To sú už otázky na ktoré si bežný muslim nedokáže bez pomoci odpovedať. Ale značná časť otázok spojených s praktizovaním náboženstva boli pôvodne jednoduché, ale časom sa skomplikovali.

Uviedli sme si základné úpravy povinnosti ichtisalu a jeho vykonania. Povedzme si teraz, ako to dnes vyzerá.

Úprav a právnych názorov a stanovísk na tie isté otázky je mnoho. Preto niektorí neskorší učenci urobili stručný sumár toho, na čom sa základné štyri právne školy muslimov - sunnitov zhodli a na čom sa nezhodli. Zväčša pritom ide o rozsiahle diela. Napriek ich rozsiahlosti zväčša obsahujú len základné zhody a

rozdiely, bez uvedenia samotnej rozsiahlej právnej argumentácie každej školy o tom, o čo sa oprela pri určovaní právneho stanoviska v danej otázke. Okrem toho sa mnohé takéto publikácie sústreďujú len na najznámejšie štyri právne školy a neuvádzajú ostatné (ak ich uvedú, tak len okrajovo). Pre účely tejto publikácie som si vybral citáciu z knihy *Fiqh podľa štyroch právnych škôl (Al-fiqh ala Al-mazáheb Al-arbaa)*.⁹ Táto publikácia sa skladá zo šiestich zväzkov, každý má vyše 600 strán. Abdulrahmán Al-žazíri žil v rokoch 1882-1941. Takže ak je toto len publikácia, ktorá predstavuje právne stanoviská základných štyroch škôl, bez uvedenia odôvodnenia alebo pramene týchto argumentácií (ktoré bývajú niekoľkonásobne rozsiahlejšie) a má 6 zväzkov, každý vyše 600 strán, môžeme si predstaviť o akú rozsiahlu oblasť ide. Počet publikácií, ktoré sa v oblasti fiqhu za uplynulé stáročia napísali možno počítať na státisíce.

Ohľadom len otázky toho, čo sa má umyť pri vykonávaní khuslu (ichtisalu), Al-žazíri uvádza na str. 106 prvého zväzku: Štyria imámovia (zakladatelia štyroch právnych škôl) sa zhodli na tom, že je povinné naliať vodu na celé telo. Nezhodli sa na tom, či aj do úst a nosa. Hanbalovci (nasledovníci Hanbalovskej právnej školy) a Hanafiovci (nasledovníci Hanafiovskej právnej školy) povedali, že to (úst a nos) patrí k telu, preto je u nich umytie úst - madmada a nosa - istinšaq povinné pri vykonávaní khuslu. Hanbalovci hovoria: umytie úst a nosa zvnútra je povinné pri vykonávaní wuduu tiež; Hanafiovci s nimi ale nesúhlasili pri vykonávaní wuduu (pri khuslu áno, ale pri wuduu sa na tomto nezhodli). Šafiovci (nasledovníci Šafiovskej právnej školy) a Málikovci (nasledovníci Málikovskej právnej

⁹ Abdulrahmán Al-žazíri, *Al-fiqh ala Al-mazáheb Al-arbaa*, vydavateľstvo: Dár Al-kutub Al-ilmijja, druhé vydanie, Bejrút 2003

školy), tí povedali: Povinné je umyť si len tie časti, ktoré sú viditeľné, preto umytie úst – madmada a nosa – istinšaq nie je povinné pri vykonávaní wuduu ani khuslu. Zhodli sa na tom, že je potrebné dostať vodu všade tam, kde sa dá dostať na tele, aj keby išlo o hlboké časti (tela), ako je vnútrajšok pupka alebo miesto operácie, ktoré zanechalo hlbokú ranu. Tiež sa zhodli na tom, že nie je potrebné, aby sa (tento, kto sa umýva) snažil dostať vodu do otvoru, ktorý má v tele, prostredníctvom hadičky alebo niečoho podobného. Ak by bol napr. niekto postrelený a náboj by urobil hlboký otvor v jeho tele, vtedy je jeho povinnosťou umyť to, k čomu sa voda dostane bez námahy alebo pocitu úzkosti; na tom sa zhodli všetci štyria (zakladatelia štyroch právnych škôl). Šafiiovci ale napriek tomu považujú dierku v uchu do ktorej sa pripínajú náušnice za vnútro, nie vonkajšok, preto nie je potrebné tam (do ušnej dierky) dostať vodu. Keby to bolo možné, boli by sa všetci zhodli na odstránení akejkol'vek prekážky, ktorá by bránila tomu, aby sa voda dostala pod ňu, ako je cesto alebo vosk. Hanafiovcia ale odpustili remeselníkom to, čo sa nalepí na končeky ich prstov, ak by sa to nedalo odstrániť, aby im neuložili niečo, čo by nezvládali (očistiť si pod nechtami úplne všetko); iní (ostatné tri školy) ale prikazujú to všetko vyčistiť (úplne vyčistiť všetko pod nechtami). Ďalej sa zhodli, že je treba prejsť prstami medzi vlasy (pooddeľovať ich od seba, aby sa k nim voda dostala), pokiaľ nie sú husté, aby sa voda dostala ku koži spopod ne. Ak by boli (vlasy) husté, tak Malikovci povedali, že treba cez ne poriadne prejsť prstami a hýbať nimi, až kým sa voda nedostane k viditeľnej koži (hlavy). Ostatní traja imámovia povedali, že je nevyhnutné, aby sa voda dostala dovnútra vlasov, preto by ich mal umyť zvonka (tú časť, ktorá je viditeľná) a aby nimi hýbal, aby sa dostala voda medzi ne, pričom nie je potrebné, aby sa voda dostala až k pokožke (hlavy). Nezhodli sa ale ohľadom

zopnutých vlasov. Hanafiovci povedali, že nemusí si ich rozviazať, stačí ak sa voda dostane ku koreňom vlasov; ak by vlasy neboli zviazané, je potrebné nimi hýbať, aby sa voda dostala cez ne. Nepripustili to ale pre ženy, ktoré majú na hlave vonné látky prekážajúce vode dostať sa ku koreňom vlasov, dokonca povedali, že sa má odstrániť vonná látka aj keby bola žena práve nevestou. Na uvedenom právnom stanovisku sa zhodli Hanafiovci, Hanbalovci a Šafiovcami. Malikovci s nimi nesúhlasili, pretože tí povolili neveste ponechať si vonné látky a ozdoby a neumyť si vlasy, čo je milé povolenie. Šafiovcami povedali, že je potrebné rozviazať zviazané vlasy, ak ich zviazanie bráni vode dostať sa do ich vnútra; inak nie. Hanbalovci povedali, že muž si musí bezpodmienečne svoje zviazané vlasy rozviazať, žena ich musí rozviazať len pri khuslu po menštruácii a po pôrode, ale nie po ejakulácii, aby to pre ňu nebolo príliš obtiažne. Malikovci, ako jediní určili, že khusl má päť povinných úkonov, pričom sme si už povedali, že úmysel (vykonať khusl) je tiež povinný u Šafiovcami; v tom sa zhodujú s Malikovcami, že je povinný. Hanbalovci ale hovoria, že úmysel je jedna z podmienok khuslu a nie je to povinnosť, ako sme to uviedli pri „wuduu“. Hanafiovci hovoria, že je to tradícia (sunna). Okrem toho všetko, čo Malikovci uviedli, že je to povinné, je u ostatných imámov len tradícia. Koniec citácie.¹⁰

Príklad, ktorý som uviedol sa opakuje pri každej náboženskej alebo nábožensko-právnej otázke. Každá škola má na danú otázku svoje právne stanovisko, ktoré vychádza z určitého základu a argumentácie. Tieto stanoviská sa viac alebo menej zblížujú alebo rozchádzajú v odvodených ustanoveniach.

¹⁰ Abdulrahmán Al-žazíri, Al-fiqh ala Al-mazáheb Al-arbaa, vydavateľstvo: Dár Al-kutub Al-ilmijja, druhé vydanie, Bejrút 2003, Str. 106-107

Na uvedenom príklade je vidieť, že sa zhodli v tom základe, ktorý určuje Korán a základná tradícia po prorokovi Muhammadovi. Mimo toho sa už nezhodujú. Na každú jednotlivú otázku, ktorú načrtli majú rôzne právne stanoviská a fatwi.

Otázka, ktorá sa tu naskytuje pre muslima je, čo z toho nasledovať? Čo je to správne a čo nie? Ak si muslim prečíta tie desiatky tisíce strán právnych stanovísk a ich odôvodnení, bude vedieť, čo nasledovať?

Na právne školy pri ich vzniku mali zásadný vplyv nielen ich zakladatelia, ale aj geografická oblasť v ktorej vznikali. Vychádzali hlavne zo spoločenských, ekonomických, politických a iných podmienok, ktoré vládli v dobe v ktorej vznikali a na mieste, kde ich zakladatelia žili.

Jednotliví muslimovia v minulosti, hlavne po smrti zakladateľov právnych škôl a postupného formovania sa a vývoja týchto škôl, začali nasledovať len určitú právnu školu, ktorá bola zväčša rozšírená v oblasti v ktorej žili. Vyhli sa tak potrebe riešenia základnej otázky: ktorá právna škola je tá správna. Zakladatelia právnych škôl a ich prví nasledovníci viedli medzi sebou rôzne diskusie ohľadom právnych stanovísk, ktoré vydávali a ich opodstatnenie a podklad, málokedy sa sporili, ale skôr diskutovali a tieto ich diskusie ich obohacovali. Postupom času sa ale stalo to, že tí, ktorí nasledovali tieto právne školy sa začali medzi sebou sporiť a každá skupina tvrdila, že ona je tá správna a ostatné skupiny (právne školy) nie. Tento spor sa vyostroval viac, čím ďalej sa posúvame v čase od doby, kedy boli právne školy založené, resp. ich zakladatelia žili. V snahe vyhnúť sa takýmto sporom, sa za posledné desaťročia čím ďalej tým viac ľudí odkláňa od nasledovania niektorej

konkrétnej právnej školy. Muslimovia dnes vo väčšej miere už skôr volia byť neutrálni. Pri riešení konkrétnych situácií uprednostňujú brať si z učenia základných škôl to ustanovenie, ktoré sa im zdá byť najbližšie k základom islamu a ktoré je najviac použiteľné na dobu v ktorej žijú a na situáciu, ktorú riešia.

Ako sme videli, právne školy, či už ide o tie štyri najznámejšie alebo aj o ostatné menej známe, sa vedeli zhodnúť len v základných otázkach, ktoré sú uvedené v Koráne alebo v istej a dôveryhodnej tradícii po prorokovi Muhammadovi. Inak každý má na ostatné záležitosti (ktoré tvoria tú najväčšiu časť stanovísk a fatwiev) svoje právne stanoviská a názory. Preto, ak riešime konkrétnu otázku, je dobré si prečítať právne stanoviská jednotlivých škôl, hlavne sa oboznámiť s ich argumentáciou, ale v konečnom dôsledku si urobiť svoj vlastný záver o otázke, ktorú riešime. Či už tento záver bude spočívať v tom, že si osvojíme niektoré z klasických stanovísk právnych škôl alebo novodobé stanovisko alebo si na základe toho zvolíme určitú odchýlku, vždy sa budeme sami zodpovedať za to, čo si zvolíme. Nech by si človek nakoniec zvolil akékoľvek riešenie, nemal by vo vzťahu k ostatným muslimom prezentovať svoj názor, ako ten „jediný správny“ a vnucovať ostatným určité právne stanoviská, ktoré on považuje za správne, nech by bol akokoľvek presvedčený o ich správnosti.

Tu je na mieste poukázať na výrok Ibn Abbása o speve, ktorý sme si uviedli a na základe ktorého Ibn Abbás viedol muža (ktorý sa pýtal na otázku povolenia spevu), aby svojou vlastnou úvahou dospel k záveru, ktorý si on (daný muž) osvojil. Neznamenal to, že ten muž dospel k objektívne správne záveru, ale znamenalo to, že dospel k záveru s ktorým sa on stotožnil a ktorý nebol v rozpore so základmi náboženstva. Ibn

Abbás pritom ani nepotvrdil, ale ani nevyvrátil záver ku ktorému muž dospel. Otázka ktorá sa tu vynára je, či to Ibn Abbás neurobil preto, že o zákaze či povolenia spevu a hudby nie je žiadny jednoznačný dôkaz v základných prameňoch islamu. Samozrejme rôzni muslimovia budú mať na túto otázku rôzne odpovede.

Stále sme si ale neodpovedali na otázku, ktorá škola, ktorý smer je ten správny. Sú to stanoviská a fatwi prvých muslimov? Alebo stanoviská a fatwi Šafiiiovskej školy a jej nasledovníkov, Hanafiovskej školy a jej nasledovníkov, Malikovskej školy a jej nasledovníkov, Hanbalovskej školy a jej nasledovníkov? Alebo sú to stanoviská a fatwi inej právnej školy alebo inej autority než tie, ktoré sme spomenuli? Možno sú to právne stanoviská a fatwi niektorého novodobého učenca alebo náboženskej autority. Ktoré z toho je to správne? Je nepochybné, že ak hľadáme odpoveď na konkrétnu otázku, nemôžeme mať viacero, niekedy úplne protichodných odpovedí, preto je nevyhnutné si zodpovedať otázku, ktorá odpoveď je tá správna.

Osobne sa prikláňam k záveru, že až na tie otázky pri ktorých panuje zhoda (sú to len tie najzákladnejšie náboženské a nábožensko-právne otázky) a o ktorých existuje úprava v Koráne alebo v jednoznačne dôveryhodnej tradícii po prorokovi Muhammadovi, možno všetky fatwi a právne stanoviská súčasne považovať za správne aj nesprávne. Prečo súčasne správne aj nesprávne? Preto, že všetky právne stanoviská a fatwi vychádzali (s použitím ľudskej úvahy) zo základných zdrojov islamského náboženstva, ale zároveň každý rozumný učenec alebo náboženská autorita pripustila, že sa mohla zmýliť vo svojej úvahe a fatwe. Hlavne treba mať vždy na mysli, že jednotlivé právne stanoviská a fatwi

- a) vychádzali z určitých konkrétnych zdrojov, ktoré sa mohli líšiť od jedného učenca k druhému (vynímajúc základné zdroje náboženstva),
- b) vychádzali z určitých konkrétnych úvah a skúseností daného učenca,
- c) vychádzali z určitých konkrétnych podmienok spoločnosti a doby v ktorej učenca žili.

Všetky uvedené faktory v ich sumáre môžu viesť k úplne odlišným stanoviskám jednotlivých učencov a náboženských autorít o tej istej konkrétnej otázke. U sunnitských muslimov sa pritom neuznáva neomylnosť človeka, neuznávajú sa žiadni svätci ani neomylní ľudia. Preto ani ich právne názory, stanoviská a fatwi nemôžu byť dokonalé a neomylné. Treba ich ale brať, ako niečo cenné a užitočné, čo máme z minulosti. Je v tom obsiahnuté vyspelé myslenie a veda za uplynulé stáročia. Sú to úvahy, diskusie, argumentácie a pod., ktoré by sme si mali vážiť a zachovať ich aj nesledujúcim generáciám.

Technický pokrok dnes nám umožňuje vykonať mnohé veci, ktoré v minulosti nebolo možné zvládnuť a ak áno, tak za vynaloženia veľkého úsilia, ktoré nemuselo nakoniec viesť k želanému výsledku. V dôsledku vývoja počítačovej techniky, sa vytvorili elektronické databázy veľkého množstva kníh, právnych stanovísk, fatwiev a názorov. Tie je možné porovnávať, analyzovať a pracovať súčasne s veľkým množstvom textu. Publikácie a poznanie sú v dôsledku toho tak dostupné, ako neboli nikdy predtým. To prinieslo napríklad veľmi pozitívny dôsledok pri porovnávaní tradície po prorokovi Muhammadovi a dôveryhodnosti niektorých jej častí. Viaceré výroky a tradície, ktoré boli pripisované prorokovi Muhammadovi a ktoré sa považovali za jednoznačné, sa

ukázali, ako nie dostatočne podložené, a teda nemôžu byť podkladom pre právne stanoviská a fatwi, ktoré boli na ich základe vybudované. Preto aj vznikli viaceré projekty web stránok, kde si môže čitateľ vložiť určitý výrok pripisovaný prorokovi Muhammadovi a zistiť, aká je sila jeho dôveryhodnosti, teda aká je dôveryhodnosť tých, ktorí tento výrok pripísali prorokovi Muhamamdovi a prerozprávali ho, kým nebol výrok písomne zachytený. To neplatí o Koráne, pretože ho máme od začiatku nielen v ústnej podobe prenášaného veľkým množstvom muslimov, ktorí ho ovládali naspamäť, ale aj v písomnej podobe (keď bol ešte za života posla Muhammada spísaný). Čo sa týka prorokovej tradície, tá sa prenášala ústne desiatky rokov, kým nebola začiatkom 3. storočia hižri (deviate storočie západného letopočtu) kodifikovaná v prvej väčšej zbierke prorokovej tradície a výrokov v Sahih Al-buchari (a následne v ďalších známych a menej známych zbierkach). Preto sa stretávame s tým, že výrok alebo tradícia pripisovaná prorokovi Muhammadovi sa začína vetami „Ten a ten povedal, že ten a ten povedal .. atď.“ až kým sa nedostaneme k samotnému výroku alebo tradície. Dôveryhodnosť výroku alebo tradície sa potom merala dôveryhodnosťou ľudí, ktorí ju ústne prerozprávali. Práve počítačový pokrok umožnil omnoho dôkladnejšie porovnávať jednotlivé záznamy o dôveryhodnosti tých, ktorí výroky a tradície prerozprávali a zistiť slabé články v nich. To nakoniec viedlo k tomu, že niektoré výroky a tradície na ktorých boli vybudované viaceré právne stanoviská a fatwi, sa ukázali, ako nedôveryhodné. Treba ale poznamenať, že aj napriek tomu sa ich naďalej mnohí učenci a authority držia a akceptujú aj fatwi a právne stanoviská vydané na ich základe.

Keď už hovoríme o stupni dôveryhodnosti výrokov a tradície je potrebné objasniť jednu záležitosť. Medzi muslimami, hlavne sunnitskými muslimami (ktorí tvoria zhruba 85-90 % celkového počtu muslimov) prebiehajú za posledné desaťročia ostrejšie výmeny názorov, ktoré boli neraz sprevádzané aj nežiadúcimi vzájomnými obvineniami a emóciami. Prebiehajú hlavne medzi konzervatívnou časťou a progresívnejšou časťou muslimov (čo je úplne normálne). Zjednodušene povedané, konzervatívna časť obviňuje tú progresívnejšiu, že tá chce akoby zrušiť celú prorokovu tradíciu a spoľahnúť sa len na Korán. Progresívna časť obviňuje konzervatívnu, že je skostnatela, zamrznutá v čase a nepripúšťa akékoľvek zmeny, aj keď by videla dôkaz o tom, že niečo nebolo správne. Ak neberieme do úvahy radikálnejšie skupiny z oboch strán, celý problém sa točí okolo otázky dôveryhodnosti prenesených výrokov a tradície. Tam je podstata celého problému. Konzervatívni muslimovia nepripúšťajú otvorenie tejto otázky a progresívnejší muslimovia ju chcú otvoriť, aby sa prehodnotili viaceré právne stanoviská a fatwi z minulosti.

Stále sme si ale jasne neodpovedali na otázku, ktorú školu alebo smer nasledovať. Na túto otázku nie je daná žiadna odpoveď. Každý si musí nájsť tú svoju cestu, ktorou bude kráčať. Korán a jeho ustanovenia sú jasné. Takže tento zdroj islamského náboženstva je pevne daný. Je jasná aj základná tradícia po prorokovi Muhammadovi, ktorá nie je v rozpore s Koránom. Sú aj jasné základné princípy určené Bohom v Koráne (tie hlavné som sa snažil zosumarizovať v publikácii Islam, podstata náboženstva). Všetko uvedené spolu s použitím zdravej úvahy, by malo každému muslimovi stačiť na jednoduché, nenáročné a bezchybne zvládnutie svojho náboženstva. Ostatné otázky, ktorými sa zaoberajú právne

školy, učenci, právne stanoviská a fatwi, je dobré poznať, ale je na každom, ako k ním bude pristupovať; túto otázku si musí každý už sám zodpovedať. Aby bolo jasnejšie, čo je tým myslené, uvediem znova príklad khuslu (ichtisalu). Korán hovorí jasne, že v prípade určitého druhu znečistenia (hlavne po pohlavný styk alebo skončenia menštruácie u ženy) je potrebné vykonať khusl. To znamená, že základ je, aby bol muslim po nastáti uvedených skutočností čistý. Dôveryhodná tradícia po prorokovi Muhammadovi hovorí, že je potrebné očistiť znečistené miesto a potom celé telo. Určuje aj minimálne množstvo vody, ktoré prorok použil (2,5 litra). Toto sú informácie, ktoré postačujú každému muslimovi na to, aby vykonal povinnosť, ktorú má v tomto smere. Je to jednoduché a nenáročné. Je už potom na každom, či sa bude zaoberať otázkou rozviazania zviazaných vlasov, použitia mydla, zotretia vonných látok a pod. Umiernený a hlboko znalý muslim alebo učenec (aj keď by patril ku konzervatívnej časti), vám povie, že keď sa pridržíte toho základu, nezhréšite. Od ostatných sa vám dostane odpoveď, že keď nebudete nasledovať aj jednotlivé fatwi a nebudete sa držať všetkých právnych stanovísk, tak zhréšite. Taká je dnes realita. Muslimovia, ktorí žijú v krajinách, kde väčšia časť obyvateľstva vyznáva islamské náboženstvo (nazvime ich islamské krajiny) to majú ľahšie v tom zmysle, že idú väčšinou s davom. Nemusia nič riešiť a dostanú odpoveď na akúkoľvek otázku priamo a ľahko. Nie je pre nich až tak podstatné, aká je to odpoveď. Život v takejto krajine, má však okrem toho aj ďalšiu výhodu, že muslimovia, ktorí tam žijú sú súčasťou aktuálnych zmien, ktoré sa dejú aj v oblasti náboženských stanovísk a fatwí. Muslimovia, ktorí žijú mimo uvedených krajín, majú zasa omnoho väčšiu voľnosť si vybrať to, čo chcú nasledovať bez toho, aby boli spoločensky postihnutí. Nesú síce väčšiu zodpovednosť za to, čo si volia, ale

sú úplne slobodní, ako budú svoje náboženstvo praktizovať. Nevýhoda ale spočíva často v tom, že sú odrezaní od vývoja v islamských krajinách z ktorých častokrát pochádzajú právne stanoviská a fatwi, ktoré oni aplikujú (zvlášť pokiaľ neovládajú v prvom rade arabský jazyk). To v dôsledku znamená, že sú omnoho viac „zakonzervovaní“, a pozitívne zmeny, ktoré sa dejú v islamských krajinách sa k nim dostávajú omnoho neskôr; nie sú totiž súčasťou deja a zmien.

3. Existuje jeden výklad pre každú otázku alebo rôzne výklady, právne názory a fatwi?

O zásadných otázkach, ktoré sú obsiahnuté v Koráne a ktoré sa týkajú základov náboženstva, možno povedať, že sa o nich všetci zhodujú a existuje o nich jedna jediná predstava u sunnitských muslimov (a väčšej časti šiitských muslimov). Ale tu sa to končí. V ostatných otázkach, ktoré neboli v Koráne jednoznačne určené, sa už objavujú rôzne právne stanoviská, názory a fatwi. Celé to treba chápať tak, že základ je stály a nemenný, ale zvyšok, všetky čiastkové otázky podliehajú viac menej zmene v závislosti od miesta a času.

Kto všetko stvoril, aké sú vlastnosti nášho stvoriteľa, čo tvorí základ viery v Boha a pod., to sú všetko základné otázky, ktoré sú jasne zodpovedané a dané v Koráne, preto zhoda o nich je samozrejماً a jednoznačná. Na povinnosti modliť sa sa zhodnú všetci bezo sporu. O tom, či je možné alebo nemožné **modliť sa tesne pred východom slnka**, už zhoda nie je; v tejto otázke nájdeme viaceré právne stanoviská. Často spomínam označenie „právne stanoviská“ z dôvodu, ktorý som už skôr vysvetlil, že sa v prvom storočí hižri spojila tvorba náboženských noriem s právnymi. Tým pádom nadobudli náboženské normy charakter právnych noriem, ktorých časť bola chránená a vynútiteľná štátnou mocou. Týka sa to zväčša ale tých náboženských noriem správania, ktoré sú obsiahnuté aj v dnešných právnych systémoch (aj v neislamských krajinách) na celom svete.

Treba mať na pamäti jednu podstatnú skutočnosť, že nezhoda vo fatwách a právnych stanoviskách nie je len medzi jednotlivými právnymi školami, ale aj medzi jednotlivými autoritami jednej právnej školy (aj keď sa držia určitej základnej línie). Tejto otázke sa ale nebudem v tejto publikácii detailne venovať, pretože by sa to minulo jej účelu a naberala by na počte strán. Odkazujem preto tých čitateľov, ktorí by sa chceli s podrobnými stanoviskami oboznámiť na jednotlivé publikácie, ktoré o týchto stanoviskách polemizujú. Na tomto mieste si ale predsa len jeden príklad uvedieme.

Predtým než si tento príklad uvedieme by som chcel vysvetliť jednu skutočnosť, ktorá sa často vyskytuje. Mnohí muslimovia trvajú na tom, aby uvádzali arabskú výslovnosť niektorých pojmov alebo úkonov prepísanú do latinky. Niekedy, keď ide o pojem alebo výraz, ktorý nie je v slovenskom jazyku alebo obsahovo sa nezhoduje so zaužívaným výrazom v slovenskom jazyku, túto metódu používam aj ja osobne. Robím to napríklad pri slove „zakať“, ktoré sa nesprávne prekladá, ako almužna. Vo väčšine prípadov ale používam slovenské slová a pojmy. Má to svoj podstatný dôvod. Totiž prepis slova môže používať človek, ktorý ovláda pôvodný jazyk z ktorého čerpá a vie v prípade potreby vysvetliť rozdiely v obsahu pôvodného pojmu a obdobne zaužívaného pojmu v slovenskom alebo inom jazyku. Aj u takéhoto človeka sa môže stať, že sa zmýli. Keď sa ale raz použije slovenský ekvivalent, možnosť omylu sa zredukuje na minimum. Uvediem príklad priamo súvisiaci s príkladom, ktorý si chceme uviesť o rozdielnosti právnych stanovísk a fatwiev. Islamská právna veda rozlišuje tri pojmy v súvislosti s rannou modlitbou. Pozná pojem Salat Al-subh, Salat Al-fažr a Rukuatej Al-fažr. Mnohí musimovia, ktorí ovládajú arabský jazyk si neuvedomujú rozdiel medzi uvedenými tromi

pojmy. Pritom vedieť rozdiel je dôležité, pretože ku každému pojmu sa viažu iné fatwi a právne stanoviská. Salat Al-subh je ranná modlitba. Salat Al-fažr je modlitba pred východom slnka. Oba tieto pojmy sú totožné, prekladajú sa rozdielne, ako ranná modlitba a modlitba pred východom slnka, čisto len z lingvistického hľadiska. Oba pojmy označujú to isté, rannú modlitbu - prvú modlitbu dňa. To znamená, že ide o povinnú modlitbu. Pojem Rukatej Al-fažr vyjadruje dobrovoľnú modlitbu, ktorá sa vykonáva pred rannou modlitbou, t.j. pred Salat Al-subh (Salat Al-fažr). Stretneme sa ale s tým, že aj v niektorých známych starších publikáciách (predovšetkým arabských) autori používajú pri výklade o čase a spôsobe modlenia slovo Al-fažr, bez uvedenia toho, či tým myslia Salat Al-fažr alebo Rukatej Al-fažr. Je to aj preto, že keď boli takéto publikácie napísané, ľudia v tom čase a na tom mieste vedeli presne, čo sa tým (slovom Al-fažr) myslí. Stretávame sa aj s tým, že v iných publikáciách sa uvádzajú dva pojmy Al-subh a Al-fažr a ich úpravy, t.j. neuvádza sa Salat Al-fažr a Rukatej Al-fažr, ale len Al-fažr. Takéto niečo môže mnohých viesť k omylom, pretože pokiaľ sa slovom Al-fažr na danom mieste myslí Salat Al-fažr, má to inú úpravu ako Rukatej Al-fažr. Preto je predpoklad, že ak niekto niečo prekladá alebo píše, tak vie o ktorom z uvedených pojmov ide a na základe toho volí správy preklad. Dobrá je aj metóda, keď sa uvedie preklad a do zátvorky prepis pôvodného slova; to by sa ale malo používať len v nevyhnutných prípadoch, aby nebola publikácia zbytočne zaťažovaná cudzími slovami.

Prejdime teraz k príkladu rôznorodosti právnych stanovísk a fatwiev v čiastkových otázkach. Zmienil som sa o otázke modlenia, konkrétne o rannej modlitbe v čase tesne pred východom slnka. O tom, že ranná modlitba je povinná, na tom

sa všetci zhodli. Ale nájdeme v knihách jednotlivých právnych škôl a učencov už rozdielne názory o čase výkonu povinnej modlitby Salat Al-subh (Salat Al-fažr) a o čase výkonu nepovinnnej modlitby pred ňou (Rukuatej Al-fažr). Uvedieme si len niektoré základné stanoviská o tom, aké fatwi vydali právne školy v tejto otázke. Ak budem ďalej uvádzať niektorú právnu školu, uvediem jej všeobecné právne stanovisko, čo ale neznamená, že jednotliví učenci tejto školy nemohli mať v danej otázke iné právne stanovisko. Hanafiovci sa vyjadrili, že ide o niečo nechcené (karaha) modliť sa v čase, keď slnko vychádza alebo tesne pred jeho východom, v časovej tiesni, ktorá neumožní dokončenie modlenia pred východom slnka. Ak by modliaci sa začal s modlením pred východom slnka a slnko by vyšlo predtým než by dokončil svoje modlenie, je jeho modlenie neplatné. Šafiiovci sa vyjadrili, že je zakázané sa modliť v čase tiesne, t.j. pred východom slnka, ak nie je čas modlitbu dokončiť pred jeho úplným východom. Vo vzťahu k modlitbe Rukuatej Al-fažr, Šafiiovci a Hanbalovci povedali, že ak ju nestihne (modliaci sa) vykonať pred východom slnka, tak ju môže vykonať po východe slnka. Hanafiovci a Málikovci ale o nej povedali, že po východe slnka by sa už nemala vykonať, pretože je viazaná na rannú modlitbu. Samozrejme znova zdôrazňujem, že nie všetci učenci uvedených právnych škôl sa úplne stotožnili s oficiálnym stanovisko¹¹. Takže vykonanie Rukuatej Al-fažr (nepovinná modlitba pred povinnou rannou modlitbou) Šafiiovic a Hanbalovci povolili aj po východe slnka, Hanafiovci a Málikovci jej vykonanie po východe slnka nepovolili (už sa nevykoná). Každá škola mala síce svoje pádne argumenty, ale v konečnom dôsledku tu máme dve protichodné stanoviská a

¹¹ Abdulrahmán Al-žazíri, Al-fiqh ala Al-mazáheb Al-arbaa, vydavateľstvo: Dár Al-kutub Al-ilmijja, druhé vydanie, Bejrút 2003, str. 169-170

fatwi. Od momentu, keď boli vydané základné právne stanoviská uvedených štyroch právnych škôl, učenci počas nasledujúcich storočí o nich diskutovali a prednášali argumenty podporujúce viac alebo menej jedno alebo druhé stanovisko. Popri tom sa ale časom kreovali ďalšie podstanoviská, ktoré sa stali taktiež predmetom diskusie a argumentácii za alebo proti. To je jeden z hlavných dôvodov, prečo sa veľká časť muslimov musí spoliehať pri získavaní odpovedí aj na tie najjednoduchšie otázky na učencov, imámov, muftijov a pod.

Vo vede islamského práva sa jednotnej zhode hovorí ižmaa (tiež sa vyslovuje idžmaa). V ďalšom výklade použijem aj slovo **jednotná zhoda** na označenie ižmaau. Jednotná zhoda učencov je z hľadiska vied islamského práva považovaná za v poradí tretí prameň práva. Mala znamenať, že to na čom sa učenci v minulosti zhodli, je už všeobecne záväzná. Ohľadom tohto prameňa sa viedli a vedú diskusie dodnes. Viacerí učenci mali k niektorým otázkam týkajúcim sa ižmaau výhrady. Je to téma, ktorá sa stále rozoberá v arabskom a islamskom svete, takže nie je to ukončená záležitosť. Avšak jednostranné ponímanie tejto témy zo strany silne konzervatívnej časti sunnitských muslimov v intenciách toho, čo je zaužívané, vedie k tomu, že sa podávajú aj muslimom, ktorí neovládajú arabský jazyk, jednostranne interpretované informácie. Tejto téme sa budem venovať len okrajov a len za účelom objasnenia toho, že ak sa povie, že sa na niečom „všetci“ učenci zhodli alebo, že sa na niečom „umma“ zhodla, tak to tak nemusí byť. Okrem toho pochopenie tejto témy je potrebné v súvislosti s ďalším výkladom. Keďže táto publikácia je určená v prvom rade muslimom, ktorí arabský jazyk neovládajú, považoval som za potrebné objasniť, čo znamená „jednotná zhoda“. Ako sme

mohli pozorovať na jednoduchých príkladoch, ktoré sme si doposiaľ uviedli, jednotná zhoda môže existovať len v tých úplne najzákladnejších otázkach. Všetko ostatné je otázka právneho názoru, právneho stanoviska a podkladov z ktorých to ktoré právne stanovisko vychádza. Na lepšie objasnenie tejto otázky, uvediem to, čo o jednotnej zhode – ižmaa napísal imam Mahmud Šaltut vo svojej knihe Islam, presvedčenie a zákonodarstvo (Al-islam aqidaton wa šaria). Imam Šaltut žil v rokoch 1893 – 1963 v Egypte. Okrem iného bol členom konzília najväčších učencov, šejch Al-azharu v Káhire (1958) a prvý kto bol označený prezývkou Najväčší imam. Takže ide o autoritu, ktorej názory a právne stanoviská majú svoju výpovednú hodnotu. Imam Šaltut v knihe Islam, presvedčenie a zákonodarstvo (Al-islam aqidaton wa šaria)¹² na str. 546 a nasl. napísal: Ižmaa, ktorý je prezentovaný ako jednotná zhoda celej ummy (spoločenstva), tých, ktorí vykonávajú ižtihád (ižtihád je vytvorenie právnej normy v záležitosti v ktorej právna norma doposiaľ nie je vytvorená) a tých, ktorí ho nevykonávajú, tých kvalifikovaných a nekvalifikovaných, to nie je ten ižmaa, ktorý sa považuje za jeden z prameňov zákonodarstva (tašriu). O takom ižmaae možno hovoriť vtedy, ak ide o poznanie na ktorom sa spoločenstvo (umma) zhodlo, pretože to bolo jednoznačne určené zákonodarstvom o ktorom niet pochýb, o ktorom niet možnosť vykonávať ižtihád, ktorý musia poznať všetci muslimovia a nemalo by sa stať, že ho nejaký muslim nepozná. To je ale v skutočnosti iný ižmaa než ten, ktorý je v islame zdrojom zákonodarstva po Koráne a prorokovej tradícii. Musíme tu skonštatovať, že ižmaa, ktorý sa považuje za zdroj zákonodarstva sa prakticky nedá dosiahnuť inak než v jednom

¹² Mahmud Šaltut, Al-islam aqidaton wa šaria , vydalo Dar Shorouk, Káhira v roku 2001 ako 18. vydanie.

jedinom prípade a to, ak by boli súčasne splnené tieto podmienky:

1. aby bol určený základ ižtihádu, t.j. aby boli splnené predpoklady na bádanie a úvahy, či už znalosťou arabského jazyka, ktorý je jazykom Koránu a sunny (prorokovej tradície) alebo pochopením ducha zákonodarstva a jeho všeobecných pravidiel,
2. aby boli tí, ktorí splňajú uvedené podmienky v celej umme (spoločenstve) spočítaní a aby boli známe ich krajiny v ktorých žijú,
3. aby bol známy názor každého z nich ohľadom otázky, ktorá je položená,
4. aby bol výsledok ich celková zhoda na jednom závere.

Niet pochýb o tom, že ak by sa podarilo splniť prvé tri podmienky, tak je veľmi nepravdepodobné, že by sa dala splniť štvrtá podmienka, t.j. zhoda všetkých na jednom závere o diskutovanej otázke. Diskutovaná otázka je totiž otázkou názoru a pohľadu na vec a ľudská povaha určuje, že pri podobných otázkach sú názory rôzne a to aj z dôvodu rozdielnosti vnímania medzi diskutujúcimi a rôznosť prostriedkov bádania, ktoré sa menia zmenou prostredia, ktoré obklopuje každého učenca.

Z uvedeného je jasné, že hovoriť o ižmaae ako o jednotnej zhode všetkých učencov spoločenstva (ummy) v určitej dobe, je len čistou teóriou, nestane sa a ani sa ním neurčí žiadna právna norma .. Áno, je možné to chápať podľa princípu, že „sa nevie o niečom inom“ alebo že ide o „zhode väčšej časti“ a oba prístupy môžu byť základom všeobecne záväzného zákonodarného procesu vo veciach v ktorých je potrebné bádať a uvažovať o nich, pretože je to maximum, čo sa dá splniť a Boh

neukladá duši viac, než ona (duša) zvládne. Vo všeobecnosti ale musí byť splnená podmienka slobody názoru toho, kto báda a uvažuje a nesmie byť obmedzený zo strany štátnej moci žiadnym obmedzením, ktoré by obmedzovalo slobodu myslenia.

Ak patrí k základom ižmaau zhoda v niektorej verejnej záležitosti, ktorá sa mení zmenou času, miesta a stavu, potom je dovolené tým, ktorí ižtihád vykonávajú alebo tým, ktorí prídu po nich, to, že ak sa menia podmienky za ktorých bol prvý ižmaa prijatý, aby znova posúdili danú otázku vo svetle nových podmienok a okolností a aby rozhodli, čo splní za daných okolností verejný účel. Tým sa stane druhá – nová zhoda ižmaaom, ktorý ukončí platnosť toho prvého ižmaau a stane sa tou právnou normou, ktorú treba dodržiavať.

Uvedené sa týkalo spoločného ižtihádu, avšak individuálny ižtihád je názor (stanovisko), ktorý je záväzný len pre toho, kto ho vyslovil, preto nie je povinnosťou nikoho ho v tom nasledovať a ak by sa niekto neprikláňal k tomu istému názoru, nemal by ho ani nasledoval. Ižtihád jednotlivca je právo zakotvené v islame. Každý má právo na svoj názor a bádanie. V tom sú si rovní muži aj ženy, vládca a tí, ktorým vládne, zamestnávateľia, zamestnanci a iní. Tak ako je im toto právo jednoznačne dané, majú tiež rovnaké právo na možnosť omylu. Islam totiž nepozná neomylnosť nikoho, jedine posol (Muhammad) bol neomylný v tom, čo oznamoval od svojho Pána (od Boha), avšak v tom, čo sám rozhodoval, bol vystavený možnosti omylu .. Ak bol posol vystavený možnosti omylu, tak ktokoľvek iný z jeho spoločenstva (ummy), nech by bol akokoľvek múdry a k nemu (k prorokovi) blízky, bude určite vystavený možnosti omylu omnoho viac.

Z uvedeného je jasné, že islam nedáva nikomu špeciálne oprávnenie k výkladu textu alebo oprávnenie zviazať ľudí len jeho názorom. Naopak, toto právo dáva každému muslimovi, ktorý je spôsobilý na bádanie. Ten, kto nie spôsobilý na bádanie, ten má povinnosť sa spýtať tých, ktorí takúto spôsobilosť majú ohľadom toho, čo potrebuje. Nie je pritom viazaný nasledovať konkrétnu osobu, pretože povinné je len to, čo za povinnosť určil Boh a jeho posol. Boh a jeho posol pritom neuložili žiadnemu človeku, aby nasledoval smer alebo školu určitého učenca. Ľudia prvého obdobia (po smrti proroka Muhammada) sa pýtali na to, čo chcú toho koho chceli zo známych učencov bez toho, aby sa obmedzovali len na názor niekoho konkrétneho z nich. Je dokázané o všetkých, ktorí vykonávali ižtihád, že varovali pred tým, aby niekto napodobňoval ich spôsob ižtihádu bez toho, aby sa najprv oboznámili s dôkazmi na základe ktorých ho (ižtihád) oni vykonávali ..

Z uvedeného je jasné, že kalif alebo imám nie je ochránený pred omylom, ani na neho nezostupuje duch, ani nemá žiadnu mimoriadnu výhodu na pochopenie niečoho alebo uvažovanie nad niečím. Má len oprávnenie poskytovať rady a usmernenia, vykonávať ustanovenia a ukladať tresty v rámci toho, čo Boh uložil, pričom je vo svojej pozícii zástupcom spoločenstva (ummy). Ono ho ustanovuje, ponecháva a poslúcha, pokiaľ vykonáva svoju povinnosť a dodržiava hranice Bohom určené. Ono ho zbaví jeho funkcie, ak by sa odklonil od týchto hraníc a porušil ich. Keď je toto pozícia kalifa, tak to isté platí aj na sudcu a muftiho (ten, kto vydáva fatwu), šejcha Al-islam a „mullu“. Úloha sudcu nepresahuje rozhodovanie o sporoch, o rozhodovanie ktorých je viazaný zákonmi.

Úloha muftiho nepresahuje objasňovať otázky na ktoré je opýtaný. Ak vykonáva ižtihád, vyjadruje svoje vlastné

stanovisko. Ak by ižtihád nevykonával, potom vyjadruje stanovisko niekoho iného – kohokoľvek stanovisko si vyberie. Napriek tomu, jeho právne stanovisko nie je záväzné pre toho, kto sa ho naň pýtal a ten, kto sa ho (muftiho) pýtal, môže žiadať o poskytnutie dôkazu (o tom na základe čoho svoje stanovisko vyjadril) alebo môže (ten, kto sa pýta) požiadať o stanovisko – o fatwu niekoho iného s úrovňou poznania ktorého je spokojný. Čo sa týka pozície (postu) šejch al-islam a mulla, muslimovia ich poznajú len ako dve označenia, ktoré sa rozšírili v niektorých časoch a štátoch a boli nimi označovaní ľudia, ktorí boli v spoločnosti v ktorej žili znalejší v oblasti vied spojených s náboženstvom a šariou. Neviaže sa ale na ne (na tieto pozície) právo povoľovať alebo zakazovať (tahlil alebo tahrim – zo slov halal a haram, t.j. určovať, čo je halal a čo je haram) niečo v rámci šarii a ani nemajú žiadnu výsadu neomylnosti; islam ich (takéto výsady) ani nepozná.

V zmysle individuálneho prístupu, ktorý islam určil, každý, kto v sebe videl spôsobilosť vykonal ižtihád a každý mal svoj spôsob bádania a dokazovania. Niektorí z nich obmedzili svoje spoliehanie sa na výroky (proroka Muhammada) a sprísnil podmienky ich akceptácie (aplikácie výrokov) vzhľadom na to, že sa rozšírila nedôveryhodnosť a pochybnosť o nich (o týchto výrokoch), preto uprednostnili pred nimi (pred výrokmí) analógiu a použitie všeobecných zásad a ducha zákonodarstva. Tí sa neskôr stali známi v rámci islamského fiqhu, ako Ahl Al-rai (čo možno preložiť ako tí, ktorí kladú dôraz na úsudok). Iní zasa boli presvedčení o dôveryhodnosti toho, kto výroky rozprával, preto uprednostnili výrok pred analógiou a prevzali z neho to, čo neprevzala prvá skupina. Tí sa neskôr stali známi ako Ahl Al-hadís (čo možno preložiť ako tí, ktorí kladú dôraz na výroky). Iní sa zasa spoľahli na zvyklosti, ktoré boli u

obyvateľov Mediny a ktoré vzišli z prostredia v ktorom vzniklo zákonodarstvo s jeho detailami v čase posla (za života posla Muhammada). Ďalší sa skôr spoliehali na názory a stanoviska, ktoré boli známe v čase prorokových spoločníkov, pretým než došlo k rozkolu ohľadom vlády a kraľovania (v čase tretieho kalifu Osmána Bina Affána a štvrtého kalifu Aliho).

Podobne, ako nastala nezhoda v otázke spôsobu individuálneho vykonávania ižtihádu v záležitostiach, ktoré neboli jednoznačné ustanovenie v Knihe (Koráne) alebo tradícii (proroka Muhammada), nastala (nezhoda) aj v otázke používania podkladov a odôvodnení právnych stanovísk a v rozsahu uplatnenia všeobecných zásad a použitia pravidiel jazyka (arabského) na pochopenie textov, ktoré pripúšťali viac významov.

Nezhoda v spôsobe vykonávania ižtihádu dala vzniknúť rôznym právnym smerom a školám v islame. Písomne bolo z toho zachytené spolu s podkladmi a právnymi stanoviskami to, čo dobové okolnosti umožnili zachytiť a známe sa z toho stalo to, čo okolnosti pomohli, aby sa rozšírilo. Knižnice sú plné rôznymi encyklopédiami týchto právnych smerov a škôl, aj keď sa z nich najznámejšie stali štyri. Boli to Hanafiovská (2. storočie hižri), Malikovská (2. storočie hižri), Šafiiovská (2-3. storočie hižri) a Hanbalovská (2-3. storočie hižri). Koniec citácie.

Ako sme sa dozvedeli z predchádzajúcej citácie, každý významnejší učenec hneď na začiatku zdôrazňoval, že podlieha ľudskému omylu. Preto, ak niekto preberá nejaké stanovisko takéhoto učenca, musí predovšetkým vedieť, na akom základe ho on vyslovil. Pod učencom pritom nemám na mysli muslima, ktorý má potvrdenie alebo diplom o absolvovaní školy

vyučujúcej islamské právne vedy, ale muslima, ktorý má toľko poznania a správneho úsudku, aby vedel riadne a rozumne poradiť v záležitostiach v ktorých je to potrebné. Osobne som presvedčený o tom, že každý muslim by mal ovládať svoje náboženstvo na takej úrovni, aby nebol v základných záležitostiach odkázaný na nikoho iného, aby si vedel vytvoriť svoj vlastný názor na záležitosti, ktoré sa mu v jeho živote vyskytnú a tým nebol ľahko ovplyvniteľný. Tak napríklad ak príde akákoľvek náboženská autorita, ktorá tvrdí, že sa opiera o výroky, ktoré sú podľa nej dôveryhodné a vyjadrí stanovisko, že muslim si môže neoprávnene osvojiť niečo patriace nemuslimovi, je potrebné takéto stanovisko odmietnuť a nebrať ho vôbec v úvahu. Korán jasne zakazuje osvojiť si bez legitímneho dôvodu (kúpa, dar a pod.) niečo, čo patrí niekomu inému, nerozlišuje pritom, či ide o muslima alebo nemuslima. Túto základnú zásadu by sa mal naučiť rozlíšiť každý muslim automaticky bez toho, aby sa na to potreboval niekoho iného – nejakú autoritu spýtať. Nehovorím, že je chybou sa spýtať odkiaľ uvedená náboženská autorita k takémuto pochybnému tvrdeniu dospela, ale kladiem dôraz na to, že základná zásada, že si muslim nemá osvojovať majetok, ktorý mu nepatrí, má byť každému jasná a tvoriť elementárny základ toho, čo o svojom náboženstve vie.

4. Podstata sporu medzi konzervatívnym smerom a konzervatívnym učením v islame a smerom volajúcim po obrode a návratu k podstate

Ako som už uviedol v predchádzajúcom výklade, medzi muslimami prebieha aj v dnešnej dobe diskusia ohľadom ďalšieho smerovania. Niekedy je pokojnejšia, inokedy búrlivá plná emócií. Podobné diskusie prebiehali aj v minulosti, čo dokazuje hlavne to, že systém islamského práva nie je uzatvorený systém a vyvíja sa.

V čom ale spočívajú rozdiely medzi skupinami muslimov, keďže ide o to isté náboženstvo? Na niektoré rozdiely som už poukázal počas predchádzajúceho výkladu. Z príkladov, ktoré sme si predtým uviedli je jasné, že hlavné ťažisko diskusii sa odohráva ohľadom toho, či sa úplne zomknúť okolo všetkého toho, čo bolo predtým dané alebo znova otvoriť niektoré otázky a skúsiť ich naformulovať tak, aby ostali v súlade s islamom, ale aby aj vyhovovali dnešnému spôsobu života. Z pohľadu prebiehajúcich diskusií, je možné muslimov, pričom hovorím stále o sunnitských muslimoch, rozdeliť do troch základných skupín, aby sme mali určitý jasný základ z ktorého budeme vychádzať pri ďalšom výklade. Rozdelíme si ich do týchto troch základných skupín:

1. Konzervatívny prúd. Tento prúd, napriek svojej sile, postupne slabne. Presadzuje stanovisko, že všetky podstatné právne úpravy boli prijaté v minulosti a nie je možné v nich nič

meniť. Ide v podstate o klasickú školu, ktorá sa presadzuje v mnohých islamských krajinách s rôznymi variáciami. Napriek tomu, že tento prúd má viaceré, historicky známe osobnosti, medzi tie najvýznamnejšie patrí učenec Ibn Tejmija a jeho žiaci. Ibn Tejmija žil v 7-8 storočí hižri (13-14 storočie). Žil hlavne v čase, keď Tatári a Mongoli dobýjali časti rozdrobeného štátu a útočili na krajinu a mestá. Keď mal sedem rokov, bol spolu s rodinou vyhnaný z rodného mesta a usadili sa v Damašku (hlavného mesto niekdajšieho Umejjovského kalifátu a hlavné mesto dnešnej Sýrie). Časom sa stal jedným z popredných náboženských autorít mesta a oblasti v ktorej žil. Zo svojej pozície bránil mesto pred nájazdami Tatárov a povzbudzoval obyvateľov, aby sa bránili. Sám sa do bojov zapájal. Už vtedy, ako 20 ročný bol činný, písal knihy a vydával fatwi. Bola to doba, ktorá sa vyznačovala veľkým nebezpečenstvom ohrozujúcim ľudí, štát a tým aj náboženstvo. V tej dobe, podobne ako tomu bolo v každej inej dobe, prebiehali diskusie a polemiky aj ohľadom niektorých náboženských otázok a zvykov, ktoré vtedy prevládali a ktoré neboli v súlade so základnými zásadami islamu. Ibn Tejmija v tomto smere vystupoval ostro a nekompromisne. Tým sa vyznačili aj jeho diela a jeho učenie. Neskôr, v priebehu 18. storočia, jeho učenie značne ovplyvnilo aj učenie Wahabistov na Arabskom polostrove a základné učenie Muslimského bratstva. Ak chceme tvorbu Ibn Tejmiji objektívne posúdiť, možno povedať, že bola ovplyvnená dvomi základnými dobovými prvkami: a) celá krajina bola neustále v stave vojny, potrebovala sa brániť a mať aj duchovnú hnciu silu na túto obranu, b) boli rozšírené rôzne nezdravé zvyky, ktoré muslimovia praktizovali a ktoré nemali s islamským náboženstvom nič spoločné, ba dokonca boli v nesúlade s ním. Napríklad jedna z otázok voči ktorým Ibn Tejmija silno vystupoval bolo vyzdvihovanie spomienky na

niektorých mŕtvych až na úroveň svätcov a obracať sa k nim s prosbami, aby sa za ľudí prihovorili u Boha. Preto je možno povedať, že vo svojej dobe predstavoval Ibn Tejmija prúd obrody, ktorý si vtedajšia doba vyžadovala, aby ľudia prežili. Problém ale možno vidieť v tom, že tí, čo jeho učenie neskôr prevzali a nasledovali nevedeli od neho „odlepit“ charakter doby v ktorej žil.

Konzervatívny prúd stále trvá na zachovaní všetkého (hlavne základných prameňov islamského práva v podobe, ako ich uznáva) presne tak, ako sa to počas nasledujúcich storočí po smrti proroka Muhammada vyvinulo. Aj v rámci tohto prúdu sú dnes authority a učenci, ktorí sa snažia o čiastočnú obrodu celého systému práva. Sú ale takí, ktorí nepripúšťajú akúkoľvek zmenu. To bol príklad šejcha Adela Bina Salema Al-kalbaniho, ktorý sme si uviedli a ktorý sa počíta do radu učencov tohto konzervatívneho prúdu.

2. Umiernený prúd. Tento prúd sa označuje aj ďalšími prezývkami, pretože podobne, ako tomu bolo pri konzervatívnom prúde, aj tu nájdeme rôzne smery. Základnou charakteristikou tohto prúdu je, že sa snaží vrátiť k základným zásadám a ustanoveniam islamského náboženstva. To znamená, že podobne, ako konzervatívny, vychádza umiernený prúd zo základov islamu. Snaží sa ale o to, aby sa to, čo sa postupne nabaľovalo, znova prebralo a z praktického dnešného náboženského života sa vylúčili tie ustanovenia, ktoré neboli dôveryhodne doložené v minulosti. Ako som už spomínal, tento prúd zosilnel hlavne s príchodom moderných technológií, ktoré napr. umožnili porovnávanie jednotlivých zbierok tradícii proroka Muhammada a výkladov k tomu. Tak napríklad vznikli internetové stránky, ktoré keď do nich užívateľ zadá nejaký výrok, ukáže sa mu v ktorých zbierkach je tento výrok

spomenutý, v akých variáciách a s akým stupňom dôveryhodnosti. Práve v tomto je jeden základný rozdiel medzi konzervatívnym prúdom a umierneným. Konzervatívny prúd uprednostní považovať aj menej dôveryhodné výroky a tradície za záväzne z obavy, aby niečo neporušil alebo nevynechal. Umiernený prúd ale nechce prijať za záväzné niečo, čo nie je úplne doložené a dôveryhodné. Nejde pritom o zanedbateľný rozdiel, pretože pre nemalú časť ustanovení islamského práva sú východiskom práve takéto nie úplne dôveryhodné výroky alebo tradície. O to zvlášť, ak si uvedomíme, že na tejto časti sa neskôr budovali ďalšie ustanovenia formou analógie.

3. Uvoľnený prúd. Tento prúd na rozdiel od umierneného prúdu volá po zanechaní takmer všetkej tradície a výrokov proroka Muhammada a prvých muslimov a spoľahnúť sa len na Korán. Tí, ktorí sa k nemu hlásia si ale neuvedomujú, že také niečo sa prakticky nedá, pretože mnohé detaily náboženského života sú zachytené v samotných prorokových výrokoch a že niektoré tradície prvých muslimov sú vcelku veľmi užitočné a potrebné. Okrem toho tento prúd si niektoré znamenia (verše) Koránu vysvetľuje po svojom a ľahko sa dostáva do stavu, keď môže prekrútiť ich význam, zvlášť ak sa tieto znamenia vytrhnú z kontextu, čo často robí nielen tento uvoľnený prúd, ale aj konzervatívny prúd. Učenci konzervatívneho prúdu to robia hlavne tak, že argumentujú znameniami Koránu pri témach, ktoré s danými znameniami vôbec nesúvisia.

Ako zástancov tohto uvoľneného prúdu v realite vieme rozoznať? Je to častokrát jednoduché. Nie raz sa stalo, že sa objaví na obrazovke arabskej súkromnej televíznej stanice speváčka alebo herečka s otvoreným výstrihom a v krátkej sukni a vedie diskusiu o náboženskej otázke. Odhliadnuc od toho, či sa niekto drží úplného zahaľovania tela alebo nie, sú dané

základné požiadavky na spôsob obliekania. Takže takáto diskutujúca osoba môže veriť v základné články islam, môže aj dodržiavať základné náboženské úkony, ale tam to zrejme končí.

V priestore medzi uvedenými troma prúdmi nájdeme menšie hnutia a prúdy, ktoré pulzujú hlavne na ich hrane. Možno ich označiť v skutočnosti ako radikálne, či sa už viac odkláňajú smerom od konzervatívneho prúdu k ešte väčšiemu konzervativizmu alebo od uvoľneného prúdu k ešte väčšej uvoľnenosti.

Prirodzene, v rámci každého prúdu existujú rôzne variácie, avšak tieto prúdy sme si rozdelili do uvedených troch základných prúdov, aby bolo možné mať o tom lepší prehľad. Otázka, ktorá tu vyvstáva je, ktorý z uvedených prúdov je ten najlepší?

Každý z uvedených trochu prúdov, nehovoriac o tých extrémnych, tvrdí o sebe, že on je ten správny. Je to prirodzené a objavuje sa to vo všetkých sférach nášho života pri každej činnosti alebo diskusie (aj mimo náboženstva), ktorú vedieme. Ale pokúsme sa aspoň okrajovo zodpovedať na otázku, ktorý z uvedených prúdov je ten správny, aj keď je to vždy veľmi náročná otázka.

Za správne je možné v prvom rade považovať to, čo dokáže reagovať na potreby ľudí a spoločnosti v danom čase a mieste. Na tom sa zhodli všetci prví učenci - učenci prvej generácie, a tí, ktorí po nich nasledovali, takže ide o základnú podmienku. Ďalej to musí byť v súlade so základnými zásadami islamu. Na tom sa tiež zhodli všetci prví učenci. Máme dve

základné požiadavky na ktorých sa zhodli a z ktorých môžeme vychádzať pri zodpovedaní nastolenej otázky. Keď sa pozrieme na uvedené tri prúdy, všetky svojím spôsobom splňajú uvedené dve požiadavky, resp. podmienky. To znamená, že na to, aby sme dospeli k rozdielom medzi nimi, musíme ísť viac do hĺbky. Keď ideme viac do hĺbky otvára sa nám oblasť uplatňovania výrokov a tradícií po prorokovi Muhammadovi, ktorú, ako som už uviedol, do ucelených zbierok a kroník začali písať až v 2. storočí hižri. Neznamená to, že dovtedy neexistovali žiadne písomné záznamy týchto výrokov a tradícií, ale znamená to to, že išlo skôr o súkromné záznamy. Až zbierkam Sahih Al-buchari a Sahih Muslim sa podarilo všetky tieto výroky a tradície medzi ľuďmi písomne rozšíriť. V tomto bode sa začínajú objavovať rozdiely v názoroch a stanoviskách jednotlivých prúdov. Už som spomínal, že konzervatívny prúd berie aj tie menej dôveryhodné výroky a tradície za prameň právnych noriem, dokonca za takýto prameň zaraďuje nielen prorokovu tradíciu, ale aj tradíciu po prorokových spoločníkoch, ktorí žili po jeho smrti. Takže aj v rámci konzervatívneho prúdu sú učenci viac konzervatívni a učenci menej konzervatívni. Na rozdiel od konzervatívneho prúdu, umiernení prúd považuje za smerodajné len tie jednoznačne dôveryhodné výroky a tradície po prorokovi Muhammadovi a všetko ostatné za pramene, ktoré treba podrobiť dôkladnej analýze. Aj tu nájdeme viaceré smery v tom zmysle, že niektorí zástancovia tohto prúdu chcú akceptovať tú jednoznačne dôveryhodnú tradíciu a ostatnú (menej dôveryhodnú) analyzovať tak, že pokiaľ sa nezhoduje s Koránom, potom ju odmietnuť. Iné smery zasa chcú akceptovať len tie jednoznačne dôveryhodné tradície a zvyšok už nie. Na rozdiel od oboch uvedených prúdov, uvoľnený prúd dokáže akceptovať len tie úplne základné výroky a všetko ostatné už nie.

Vraciame sa teda k našej pôvodnej otázke, ktorý prúd je ten „správny“? Osobne si myslím, že ak ich analyzujeme v ich čistej podobe, ani jeden. Aj keď ten umiernený sa mi osobne javí najbližšie k pravde.

V prvom rade si musíme uvedomiť jednu veľmi dôležitú skutočnosť. Každý, kto písal niečo v minulosti alebo v súčasnosti posúval poznanie o krôčik ďalej. Korán hovorí o halal a haram, t.j. o tom, čo je dovolené a čo zakázané. To znamená, že nás učí, že by sme si mali vyprofilovať v širších kontúrach to, čo je jasne dovolené a to čo je jasne zakázané. Ak nás autor akejkol'vek knihy, ktorú označuje väčšina ľudí za zlú, posunie bližšie k tom, aby sme vedeli identifikovať to, čomu by sme sa mali vyhnúť, je táto kniha dobrá, pretože pomáha spoznať to, čomu sa máme vyhnúť. Nemusíme sa stotožniť s celou knihou autora diela, ale môže nám (aj proti zámeru pôvodného autora) priniesť jednu užitočnú myšlienku, ktorá nás posunie ďalej. To isté platí aj o dobrom diele, nemusíme sa stotožniť s ním celým, ale ak nám dokáže priniesť dobrú myšlienku, ktorá nám pomôže lepšie zadefinovať to, čo je dobré, potom je toto dielo pre nás užitočné. Z takéhoto pohľadu možno považovať všetky diela z minulosti aj súčasnosti za užitočné. Nie je preto, z môjho pohľadu, správne odmietat' právne stanoviska alebo diela niekoho, aj keď by patril k úplne konzervatívne mu prúdu len preto, že sa tam zaraďuje. Veľmi dôležité je si vytvoriť imunitu voči myšlienkam, ktoré nie sú v súlade so základmi náboženstva a osvojiť si vlastný názor a vlastnú cestu od začiatku. Ten si síce bude každý modifikovať postupne, ako bude čítať a uvažovať, ale bude ho modifikovať s jasnou mysl'ou a smerovaním, ktoré si vytvoril na začiatku. Tak napríklad je veľmi užitočné si čítať diela Ibn Tejmiju, ale pritom brať na zreteľ pri ich čítaní hlavne skutočnosť doby v ktorej žil

a situácie v ktorej vydával svoje fatwi alebo vyslovoval právne stanoviská. K mnohým otázkam sa ľudia postavili inak v čase mieru a inak v čase vojny, keď potrebujú zmobilizovať čo sa len dá.

Je nepochybné, že z každého smeru alebo školy islamského práva bol niekto známy. Ich počet rapídne vzrastal postupom času. Ich fatwi sú významné a užitočné. Preto sú všetky prínosom. Je ich ale už veľmi veľa. Takéto obrovské množstvo fatwiev a právnych názorov je už skôr na príťaž než by bolo na úžitok. Ak chceme uvedené skúmať z vedeckého hľadiska, sú všetky fatwi a právne názory autorít prínosom. Ale pre bežného človeka, ktorý nechce tráviť značnú časť svojho času čítaním, sa stávajú príťažou. Ľuďom – mslimom z celého sveta by sme mali v dnešnej dobe, keď sú informácie a poznanie dostupné, dať jednoduché odpovede a návody, ako majú postupovať vo svojom živote v súlade s islamom. Ľudia nepotrebujú státisíce absolventov islamských univerzít a imámov, aby im hovorili, čo majú robiť. Potrebujú mať jasné a jednoduché pravidlá, ktorými sa vo svojom živote budú riadiť a len v krajných prípadoch, keď sa stretnú s niečím veľmi komplikovaným, sa poradiť s niekým na vyššej vzdelanostnej a duchovnej úrovni.

Náš základný problém môžeme identifikovať v obrovskom množstve výrokov proroka Muhammada a tradície, ktorá sa spísala niekoľko desaťročí po jeho smrti (stále hovoríme o tradícii, nie o Koráne, ktorý bol spísaný za života posla Muhammada). Samotná skutočnosť, že každý zo známych kronikárov zbierok prorokových výrokov a tradícii rozdelil tieto výroky a tradície na niekoľko stupňov dôveryhodnosti je dôkazom toho, že tieto výroky a tradície nie sú všetky dôveryhodné. Z dôvodu opatrnosti však postupom času z nich

všetkých (aj z tých menej dôveryhodných) vychádzali učenci pri formovaní svojich fatwiev a právnych stanovísk. Ak je takýchto tradícií a výrokov desiatok tisíc, potom si môžeme predstaviť, koľko máme fatwiev a právnych stanovísk vyriešených na ich základe. Tých sú státisíce až milióny. Takéto niečo ale ani jeden muslim, mimo akademickej pôdy, nepotrebuje.

Muslim nepotrebuje mať obrovskú knihu o tom, ako má vykonať ichtisal. Stačí mu pochopiť podstatu, ktorá spočíva v tom, aby sa umyl, keď je na to určený dôvod. Nepotrebuje polemiku na stovkách strán o tom, koľko vody má pri umývaní použiť. Stačí mu vedieť, že prorok Muhammad použil 2,5 litra vody na umytie a jeho ichtisal bol tak správny. Či už potom niekedy niekto použije 2,5 litra alebo 10 litrov alebo 50 litrov, je už jeho osobné rozhodnutie. Podstatné je uplatniť dva základné princípy: umyť sa a pritom neplytváť vodou.

Ako vyplýva z doterajšieho výkladu, ak chceme dnes muslimov posunúť dopredu, čo by znamenalo aj ich návrat k základným zásadám a tradíciám islamu, musíme urobiť jeden hlavný krok. Musíme kreovať na celosvetovej úrovni jedno zhromaždenie učencov, ktorí by určili, ktoré výroky a tradície sú natoľko dôveryhodné, aby sme ich mohli bez ďalšieho akceptovať. Kreovať učencov do tohto zhromaždenia by nemali štáty, ale mali by sa vyberať nezávislé osobnosti, ktoré reprezentujú dnes existujúce známe smery a prúdy. Tie by mali určiť nezávisle od niekoho alebo ničoho, jednu súčasnú zbierku prorokových výrokov a tradícií, ktoré by pochádzali zo všetkých známych zbierok, o ktorých by ale existoval nevyvrátiteľný dôkaz o ich dôveryhodnosti. Na takom základe by sme mali dnes budovať. Korán je taký, aký bol v čase, keď žil posol a prorok Muhammad. Ak k nemu priradíme zbierku dôveryhodných výrokov a tradícií, zbavíme sa do veľkej miery všetkej tej

záťaže, ktorá sa na náboženstvo nabalila za uplynulé stáročia. Vrátime sa k základu znova a budeme na ňom budovať ďalej. Naše dejiny, zbierky výrokov, fatwi, právne názory, to všetko ostane zachované na štúdium, ale náš každodenný život sa zjednoduší, dostane jednotný smer a zámer a priblíži sa tak tomu, čo od nás Boh v Koráne chce. Aby sme boli jednou ummou, jedným spoločenstvom, ktoré šíri dobro na Zemi v súlade s tým, čo Boh určil. Dnes sme z veľkej časti len prúdy a smery, keď každý tvrdí, že on je ten správny a pravý a pritom dobro a nápravu na Zemi (ktorej by sa mali zúčastniť všetci) konajú len niektorí jednotlivci alebo niektoré skupiny. Dobro a nápravu nekonáme ako jednotné spoločenstvo, ktoré má budovať tento život a tento svet k lepšiemu.

Jednotné zhromaždenie, ktoré by prinieslo zjednodušenie a jednotnosť právnej úpravy je nevyhnutnosť, ktorá musí prísť, ak chceme napredovať a vo veľkej miere sa zbaviť vojen, hladu, biedy a krívd, ktoré sa vo svete dejú. Vytvorenie jednej zbierky dôveryhodných výrokov a tradícií znamená, že sa nám vo všetkých islamských krajinách (vyše 57 štátov) zjednotia do veľkej miery aj právne systémy. Zjednotia sa hlavné úpravy občianskych noriem, obchodných noriem, foriem štátu a vlády vo viac ako 57. krajinách sveta s veľkým počtom populácie. To v dôsledku uľahčí aj medzinárodný obchod a medzinárodné vzťahy, keď budú pravidlá v týchto islamských štátoch jasné a jednotné v základe (aj keď by sa v detailoch mohli líšiť). Keby si muslimovia a zvyšok sveta uvedomil, aké pozitívne následky by takáto jedna úloha, akou je vytvorenie jednotnej zbierky dôveryhodných výrokov, priniesla všetkým, určité by sa o to aspoň pokúsili. Ľahké to určite nebude. V prvom rade bude potrebné prekonať existujúce rozdiely, vedecky a dôkazom presvedčiť muslimov o tom,

prečo boli za dôveryhodné označené práve tie vybrané výroky a tradície, ktoré boli vložené do jednotnej zbierky. Zaviest' takú zbierku do života nebude ľahké. Bude náročné aj prekonať existujúce rozdiely a v nekonečnom rade sa vysporiadať aj s množstvom ľudí a skupín z radov muslimov a nemuslimov, ktorým takýto krok vpred bude prekážať. Ale niekde treba začať. Aby sa práca vydarila, musí byť začiatok dobrý a správny a pokračovať v práci až do konca. Úspešnosť takejto práce znamená, že sa na nej ďalej bude správne budovať ďalšia práca. Po takomto niečom už nenájdeme niekoho, kto prekrútením niektorých fatwiev a právnych stanovísk zabije nevinného človeka. Nenájdeme štát v ktorom by sa udomácnila diktatúra pod zámienkou dodržiavania určitých právnych stanovísk a pod.

5. Záver

Počas predchádzajúceho výkladu sme si prešli hlavné atribúty fatwi a predostreli niektoré otázky, ktoré sú s ňou spojené. Je to téma, ktorá bola živá v minulosti, je živá v súčasnosti a zrejme bude aj v budúcnosti. Rôznosť názorov a stanovísk je prirodzený jav, ktorý ľudí sprevádza, preto budú neustále vychádzať rôzne fatwi k jednej nastolenej otázke. Základná myšlienka, ktorú som sa snažil čitateľom predostrieť je otázka zjednotenia a úplného zjednodušenia úprav týkajúcich sa každodenného života muslimov. Takéto zjednotenie a zjednodušenie by prinieslo určitú stabilitu do života muslimov a ich pozornosť by sa potom mohla sústrediť na iné dôležité záležitosti.

Je na každom čitateľovi, čo z tejto publikácie odnesie, ktoré informácie a podnety ho prijmú sa zamyslieť. Či sa v zmysle toho, čo čítal jeho myslenie posunie ďalej alebo ostane nezmenené. V každom prípade budem považovať za prínosné, ak predložená publikácia u čitateľa vyvolá podnety sa hlbšie zamyslieť nad určitými otázkami, ktoré mal doteraz za samozrejmé, preto sa nad nimi nikdy nezamýšľal.

Abdulwahab Al-Sbenaty

Použitá literatúra

1. Preklad Koránu do slovenského jazyka, preložil: Abdulwahab Al-Sbenaty, vydal: LEVANT consulting, s.r.o., tretie vydanie 2015.
2. Abú Zakaraja Jahja Bin Šaraf Al-huzámi Al-nawawi Al-dimašqi, Pravidlá fatwi, Al-mufti a Al-mustafti, vydavateľstvo Dár Al-fikr, prvé vydanie 1988.
3. Abdulrahmán Al-žazíri, Al-fiqh ala Al-mazáheb Al-arbaa, vydavateľstvo: Dár Al-kutub Al-ilmijja, druhé vydanie, Bejrút 2003
4. Mahmud Šaltut, Al-islam aqidaton wa šaria , vydalo Dar Shorouk, Káhira v roku 2001 ako 18. vydanie.
5. <https://ar.islamway.net>
6. <https://islamonline.net>.

Publikácie o islamskom náboženstve, vrátane prekladu Koránu do slovenského jazyka s výkladom, nájdete na stiahnutie na web stránke autora www.koran.sk . Publikácie si môžete stiahnuť elektronicky priamo zo stránky bezplatne.